

**ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ 1984 ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΤΜΗΜΑ
ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ &
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Δρακάκης Μανόλης

ΕΞΕΤΑΣΤΡΙΑ:

Αλεξάνδρα Καββαδία

ΚΕΡΚΥΡΑ 2021

ΞΑΝΘΗ:

**Μια πόλη, μια ιστορία από τα Αρχεία, τα
Μουσεία και τις Βιβλιοθήκες της**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αφορά την πόλη της Ξάνθης με κεντρικούς άξονες μελέτης, αφενός την ιστορία του καπνού της πόλης και αφετέρου τη Βουλγαρική κατοχή της ευρύτερης περιοχής. Η ζωτικότητα του τομέα της καπνοπαραγωγής και της αξιοποίησης του συγκεκριμένου εμπορικού αγαθού, συνδέεται με τις κατοχές, η κάθε μια από τις οποίες επέδρασε καταλυτικά στην περιοχή.

Μετά από μία σύντομη αναδρομή στην ιστορία της πόλης από την αρχαιότητα έως και σήμερα στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύεται στο δεύτερο κεφάλαιο η ιστορία του καπνού στην Ξάνθη και στην ευρύτερη περιοχή. Η εργασία μελετά την οικονομική αξιοποίηση του συγκεκριμένου αγαθού, που αποτέλεσε την κύρια οικονομική δραστηριότητα της πόλης, καθώς επίσης την αστική τάξη και την εργατική τάξη των καπνεργατών στην Ξάνθη. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά τη βουλγαρική κατοχή στην Ξάνθη ως τμήμα της κατεχόμενης Δυτικής Θράκης. Η ανάπτυξη του θέματος ακολουθεί την χρονολογική εξέλιξη των τριών περιόδων βουλγαρικής για να γίνει αντιληπτή σε ένα πλαίσιο διαδοχής και αλληλουχίας των γεγονότων. Μεταξύ άλλων και σε σύνδεση με το δεύτερο κεφάλαιο αναφορά γίνεται σε αυτό το σημείο και στην καταστροφική επίδραση που είχαν οι τρεις βουλγαρικές κατοχές στην καπνοκαλλιέργεια και στην οικονομική κατάσταση της Ξάνθης.

Η αναντικατάστατη προσφορά των Γενικών Αρχείων του Κράτους αποτελεί μοναδικό εργαλείο και αναγκαίο όχι μόνο για την διατήρηση της συλλογικής μνήμης και την πρόσβαση στο παρελθόν αλλά και άνοιγμα στην εξέλιξη ενός κράτους. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά σε ξεχωριστό κεφάλαιο αξιοποιώντας και αναδεικνύοντας δείγμα αρχείων για την περίπτωση της Ξάνθης, η ψηφιοποίηση των οποίων σημαίνει τα μέγιστα όχι μόνο για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας, αλλά και για την ανάδειξη της τοπικής ιστορίας και της ταυτότητας της πόλης και πολύ περισσότερο για τη περιφρούρηση της δημοκρατίας μέσω της διατήρησης στη ζωή της συλλογικής μνήμης και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Λέξεις - Κλειδιά

Ξάνθη, Δυτική Θράκη, καπνος, καπνεργάτες, αστική και εργατική τάξη, βουλγαρικές κατοχές, Γενικά Αρχεία του Κράτους, πολιτιστική κληρονομιά, ιστορική μνήμη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο Η ΞΑΝΘΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ	
Γεωγραφικός και διοικητικός προσδιορισμός.....	9
Μυθολογία και ονομασία της πόλης της Ξάνθης.....	10
Αρχαιότητα.....	11
Βυζαντινή Περίοδος	11
Τουρκοκρατία.....	12
Βαλκανικοί Πόλεμοι.....	12
Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και Κατοχή.....	14
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΠΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΝΕΡΓΑΤΕΣ	
Ιστορία του καπνού- Απαρχές.....	16
Η belle époque.....	17
Οι καπναποθήκες.....	18
Οι καπνεργάτες- Η ανάπτυξη της εργατικής τάξης στην Ξάνθη.....	21
Οι Καπνεργάτριες.....	22
Η καμπάνα της Ξάνθης.....	23
Το καπνεργατικό κίνημα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου.....	24
1925 - Ο ένδοξος αγώνας των καπνεργατών της Ξάνθης.....	25
Η πανελλαδική καπνεργατική απεργία του 1928.....	26
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ	
Οι τρεις βουλγαρικές κατοχές στην Θράκη.....	27
Η Πρώτη και η Δεύτερη Βουλγαρική Κατοχή.....	28
Η Τρίτη Βουλγαρική Κατοχή.....	29
Παραστρατιωτικές οργανώσεις στην Ξάνθη.....	33
Ιστορικό και πολιτικό υπόβαθρο.....	34
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	
Ιστορικό των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ).....	35
Ίδρυση και λειτουργία των Γ.Α.Κ. του νομού Ξάνθης.....	37
Ψηφιοποίηση.....	38
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	43
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ.....	44

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1: Πολιτικός Χάρτης της Ξάνθης Πηγή: ΕΟΤ

Εικ. 2: Οι μαθητές των σχολείων της Ξάνθης περιμένουν την έναρξη της δοξολογίας για την απελευθέρωση της πόλης στις 4 Οκτωβρίου 1919.15

Εικ. 3: Τμήμα στρατιωτικού γεωγραφικού χάρτη της Ξάνθης την εποχή της απελευθέρωσης

Εικ. 4: Καπνοκαλλιέργεια

Εικ. 5: Εσωτερικό μέρος καπναποθήκης

Εικ. 6: Νότιο τμήμα της Καπναποθήκης επί της οδού Αναξαγόρα. (Φωτογραφία του 1908)

Εικ. 7: Διασωζόμενες Καπναποθήκες το έτος 2005

Εικ. 8 Σειρά καπναποθηκών στην οδό 12 Αποστόλων (Φωτογραφία του 2005) Εικ. 9:

Καπνεργάτριες Ξάνθης

Εικ.10: Η πλατεία της Ξάνθης κατά το μεσοπόλεμο

Εικ. 11: Πρωτοσέλιδα εφημερίδων της Ξάνθης της εποχής – Αρχείο Μανώλης Σ. Χούμας

Εικ. 12: Η πλατεία της Ξάνθης την περίοδο της απελευθέρωσης, δελτίο έκδοσης

Δημ.Ν.Καραβίδα στα τέλη του 1919

Εικ.13 : Χάρτης της σύγχρονης Ελλάδας υπό τριπλή Κατοχή από τις Δυνάμεις του Άξονα

Εικ. 14: Ημερολόγιο εξορίας, Αρχείο Λαογραφικού και Ιστορικού Μουσείου Ξάνθης

Εικ. 15 Επιστολή προς αναζήτηση οικονομικής ενίσχυσης για το Νοσοκομείο το έτος 1945- Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχείο Νομού Ξάνθης

Εικ. 16: Γενικά Αρχεία του Κράτους - Κτίριο Κεντρικής Υπηρεσίας, Αθήνα

Εικ. 17: Αύλειος χώρος του Εθνικού Ορφανοτροφείου Θηλέων Ξάνθης –Ιστορικό Κτίριο όπου στεγάστηκε στη συνέχεια η περιφερειακή υπηρεσία του Αρχείου του Νομού Ξάνθης

Εικ. 18 :Μητρώο Αγροφυλάκων της Κοινότητας Μάνδρας ,Χρονολογία:1932-1933,Αρχείο: Αρχείο Κοινότητας Μάνδρας Ν. Ξάνθης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα έλαβαν χώρα οι πιο σημαντικές και ραγδαίες εξελίξεις που επηρεάζουν καθοριστικά μέχρι και σήμερα ολόκληρο τον σύγχρονο κόσμο. Σε απόσταση από το όχι και τόσο μακρινό παρελθόν, πολλά σημεία της ιστορίας έχουν μείνει αρκετά ανεξερευνήτα ή σκοπίμως παραμερισμένα. Πολλά από αυτά τα σημεία αυτά αποτελούν τις αιτίες για τα προβλήματα και τις προκλήσεις που βιώνουν τα κράτη και οι πληθυσμοί τους σήμερα.

Η πόλη της Ξάνθης και η ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Θράκης αποτελεί μία από τις πιο ενδιαφέρουσες ιστορικά ελληνικές περιοχές. Συνορεύοντας με την ελληνική Μακεδονία, η ελληνική Θράκη συνδέθηκε με το Μακεδονικό Ζήτημα, η αφετηρία του οποίου, παρ' ότι ανάγεται σε προηγούμενους αιώνες επανέρχεται συχνά και καίρια στο κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό προσκήνιο.

Το θέμα της βουλγαρικής κατοχής Δυτική Θράκη και στην Ανατολική Μακεδονία παρουσιάζει εκτός από ιστορικό και πολιτικό ενδιαφέρον και ιδιαίτερα οικονομικό. Η Ξάνθη, όπως και άλλες ελληνικές πόλεις αποτέλεσε ένα από τα μεγάλα ελληνικά κέντρα καπνού. Το εξαιρετικής ποιότητας προϊόν της πόλης, την ανέδειξε παγκοσμίως και συνεισέφερε για χρόνια στην οικονομική ευμάρεια της Ελλάδας. Η επίδραση των τριών βουλγαρικών κατοχών στον κάποτε ζωτικό τομέα του καπνεμπορίου και της καπνοκαλλιέργειας, αλλά και γενικότερα στη διατήρηση του πλουτοπαραγωγικού πλούτου της περιοχής ήταν καταλυτική. Ο τομέας της καπνοκαλλιέργειας τραυματίστηκε αλλεπάλληλα και ανεπανόρθωτα από τις διαρκείς διαδοχές στην κατοχή και τις δυσχέρειες που επέφεραν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, οπότε και σημειώνεται η πρώτη βουλγαρική κατοχή, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, στη διάρκεια του οποίου σημειώνεται η δεύτερη κατοχή και τελειωτικά κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όπου και λαμβάνει χώρα η Τρίτη κατά σειρά βουλγαρική κατοχή.

Η ιστορία του καπνού στην Ελλάδα, ξεκινάει ήδη από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, οπότε κρίθηκε σκόπιμο για την ευχερέστερη σκιαγράφηση και κατανόηση της εξέλιξης των θεμάτων που αναπτύσσονται να αναλυθεί πρώτα στο κύριο μέρος της εργασίας. Ο πρώτος άξονας μελέτης της ιστορίας της Ξάνθης, λοιπόν, περιλαμβάνει την ιστορία του καπνού στην περιοχή, την εμφάνιση της αστικής και της εργατικής τάξης και τη σημασία που απέκτησε για την περιοχή το αγαθό του καπνού. Κατόπιν, γίνεται αναφορά στις τρεις περιόδους βουλγαρικής κατοχής και στις συνθήκες που επικράτησαν στην περιοχή. Σε αυτό το κεφάλαιο, και πάλι επιλέγεται η ανάπτυξη με χρονολογική σειρά των γεγονότων για να τονιστεί η αλληλουχία των γεγονότων, χωρίς να λείπουν ωστόσο, οι απαραίτητες χρονικές μετατοπίσεις και αναγνώσεις του ζητήματος, όταν αυτό κρίνεται ουσιαστικό.

Στο τελευταίο τμήμα της εργασίας κρίθηκε σκόπιμη η ιδιαίτερη αναφορά και η ανάδειξη της λειτουργίας και της αξίας των Γενικών Αρχείων του Κράτους, η πρόσβαση στα οποία είναι αναγκαία όχι μόνο για τους ερευνητές και τους ιστορικούς αλλά και για κάθε πολίτη. Η υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους, το κεντρικό τμήμα της οποίας εδράζεται στην Αθήνα, από κοινού με τις περιφερειακές υπηρεσίες, όπως αυτή της Ξάνθης εν προκειμένω, αποτελούν θεματοφύλακα της ιστορικής μνήμης της, πολιτισμικής κληρονομιάς και της διασφάλισης της δημοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ΞΑΝΘΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Γεωγραφικός και διοικητικός προσδιορισμός

Η Ξάνθη είναι μία πόλη στο βορειοανατολικό άκρο της Ελλάδας και ειδικότερα στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης. Διοικητικά υπάγεται στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (ΠΑΜΘ) με έδρα την Κομοτηνή και αποτελεί την πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Ξάνθης και του ομώνυμου Δήμου.

Η πόλη είναι χτισμένη στους πρόποδες της υψηλότερης κορυφής της οροσειράς της Ροδόπης στην Ελλάδα. Εκτός από το Γυφτόκαστρο (1827 μ.) όπως ονομάζεται η υψηλότερη κορυφή και βρίσκεται στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, γνωστές κορυφές της Ροδόπης στην Ξάνθη αποτελούν το Τσαλ ή Αχλαδόβουνο, το Καρπούζι, το Αυγό, η Χαϊντού, το Καρά Ολάν, και άλλες μικρότερες κορυφές. Προς τα νότια η πόλη είναι χτισμένη στην αρχή της πεδιάδας της Ξάνθης, η έκταση της οποίας απλώνεται μέχρι το Θρακικό Πέλαγος. Την πόλη διατρέχει ο ποταμός Κόσυνθος.

Η Δυτική Θράκη, συνιστά το ελληνικό τμήμα της Θράκης, η οποία περιλαμβάνει επίσης την βουλγαρική Θράκη στο Βορρά καθώς και την Ευρωπαϊκή Τουρκία. Η Θράκη οριοθετείται στα βόρεια από τον Αίμο, στα νότια από το Θρακικό Πέλαγος, στην ανατολική πλευρά από την Προποντίδα και τον Εύξεινο Πόντο και δυτικά από δύο οροσειρές, της Ρίλας και της Κούλας.

Εικ 1: Πολιτικός Χάρτης της Ξάνθης
Πηγή: ΕΟΤ

Μυθολογία και ονομασία της πόλης της Ξάνθης

Δύο εκδοχές επικρατούν για την προέλευση του ονόματος της Ξάνθης. Η πρώτη αποδίδει την καταγωγή του ονόματος της πόλης από την Ξάνθη, μία από τις κόρες της Τηθύας και του Ωκεανού. Η δεύτερη εκδοχή υποστηρίζει πως το όνομα προέρχεται από μία αμαζόνα με το ίδιο όνομα, η οποία βασίλευσε στην περιοχή.

Μυθολογικά, η Ξάνθη έχει συνδεθεί με το θεό του πολέμου Άρη, αποτελώντας ορμητήριο του θεού, ενώ έχει συνδεθεί και με τον Ορφέα και το Διόνυσο. Επιπρόσθετα, ο όγδοος άθλος του Ηρακλή με τα άλογα του Διομήδη διαδραματίζεται στην περιοχή και συγκεκριμένα στη λίμνη Βιστωνίδα και τα Άβδηρα.

Παρά τα λιγοστά επιβεβαιωμένα στοιχεία, τα γεωλογικά δεδομένα και ο φυσικός πλούτος τη ευρύτερης περιοχής και η βιοποικιλότητα, τόσο όσον αφορά τη χλωρίδα όσο και την πανίδα μαρτυρά/τη λειτουργία και τη μυθολογική αξία αλλά και το συνολικό αποτύπωμα που έχει η περιοχή από αρχαιοτάτων χρόνων. Μύθοι όπως αυτοί της Φιλομήλας, του Τηρέα, του Ίτυ, που μεταμορφώθηκαν σε πουλιά συνδέονται με τη Θρακική γη.

Αρχαιότητα

Η Ξάνθη συνδέεται με την αρχαία Ξάνθεια, αρχαία θρακική πόλη των Κικόνων . Οι Κίκονες ήταν λαός - έθνος κατά τον Ηρόδοτο - που κατοικούσε στην Θράκη , ανάμεσα στη Βιστωνίδα λίμνη και τις εκβολές του ποταμού Έβρου. Η Ξάνθεια αναφέρεται ρητά από τον Στράβωνα: «Μετά δε την ανά μέσον λίμνην (Βιστωνίδα) Ξάνθεια, Μαρώνεια και Ίσμαρος...».Ενώ στους Κίκονες αναφέρονται εκτός από τον Ηρόδοτο, ο Όμηρος, ο Οβίδιος στις «Μεταμορφώσεις», ενώ ειδικότερα για την Ξάνθεια, δεν υπάρχουν ιστορικά στοιχεία μέχρι τα νεώτερα χρόνια. Με βάση τα αρχαιολογικά ευρήματα στην πεδιάδα της Ξάνθης, η περιοχή κατοικείται από τους Νεολιθικούς χρόνους. Επίσης άλλες αρχαίες θρακικές φυλές συνδέονται με την περιοχή ,όπως αυτή των Βιστώνων ,πλησίον της λίμνης Βιστονίδας,οι Σαπαίοι μέχρι τον ποταμό Νέστο και στα ορεινά τα φύλα των Τραυσών. Η εγκατάσταση των θρακικών φυλών χρονολογείται τον 11^ο π.Χ. αιώνα. Αξιοσημείωτη είναι η ίδρυση των Αβδήρων το 656 π.Χ. που άκμασε στην πεδιάδα του νομού. Κατά την περίοδο του Χαλκού η η Τροία, η Λέσβος και η Λήμνος, είχαν μεγάλη επίδραση στην ευρύτερη περιοχή. Κατά τα ομηρικά έπη, οι Θράκες σύμμαχοι των Τρώων είναι άρτιοι πολεμιστές, με γεροδεμένα άλογα και αξιόλογη μεταλλουργία χρυσού και αργύρου.

Το χωριό των Σατραίων που στην αρχαία Θρακική διάλεκτο ονομαζόταν Πάρα (το) ,δηλαδή το πέρασμα, εξελίχθηκε σταδιακά σε Τόπαρα ή Τόπειρος,διατηρώντας τη σημασία του, συνδέεται με την πόλη.Κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκή και τα πρωτοβυζαντινή εποχή αποτελούσε ιδιαίτερα σημαντική περιοχή.Μετά την κατάληψη και την καταστροφή της το 549 από τους Σκλαβηνούς το 522 ο Ιουστινιανός ανοικοδόμησε την πόλη οχυρώνοντάς την με τείχη.

Τον 8ο μ.Χ. μετά από εκ νέου καταστροφή η πόλη ξαναχτίστηκε λαμβάνοντας το λατινικό όνομα Ρούσιο (ίσως γιατί νόμιζαν ότι η ονομασία Τόπερος προερχόταν από το Τόπυρος που σημαίνει το πύρινο). Στη συνέχεια περί το 879 μ.Χ. σε σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη, στην οποία συμμετέχει ο επίσκοπος Γεώργιος, πρωτοεμφανίζεται το ελληνικό όνομα Ξάνθεια. Με αυτό το όνομα αναφέρεται σε όλη τη μεταγενέστερη ιστορία η πόλης της Ξάνθης.

Βυζαντινή Περίοδος

Κατά τα βυζαντινά χρόνια, η αποικία των Αβδήρων και άλλες αποικίες αρχίζουν να ακμάζουν, ανοίγοντας το δρόμο για τον εξελληνισμό της Θράκης και την διεύρυνση του Ελληνικού πολιτισμού. Για απροσδιόριστες αιτίες, τον 8ο μ.Χ. ενδεχομένως εξαιτίας σεισμού ή βαρβαρικών επιδρομών,ο οικισμός καταστράφηκε. Στη συνέχεια ονομάστηκε Ρούσιο. Το 879 μ.Χ. μαρτυρείται ως Ξάνθεια στην Δ΄ Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης (εν Αγία Σοφία). Ωστόσο, η σύνδεση της αρχαίας πόλης με την ομώνυμη βυζαντινή δεν μπορεί να στηριχθεί σε αρχαιολογικά τεκμήρια εξαιτίας του απροσδιορίστου της ακριβούς τοποθεσίας της

αρχαίας Ξάνθειας και τοποθετείται πέρα από τη λίμνη Βιστωνίδα και ανατολικότερα από την αντίστοιχη βυζαντινή.

Κατά την διάρκεια εμφυλίου πολέμου το 1327, η πόλη αποτέλεσε σταθμό της εκστρατείας του Ανδρόνικου Γ' του Παλαιολόγου.

Τουρκοκρατία

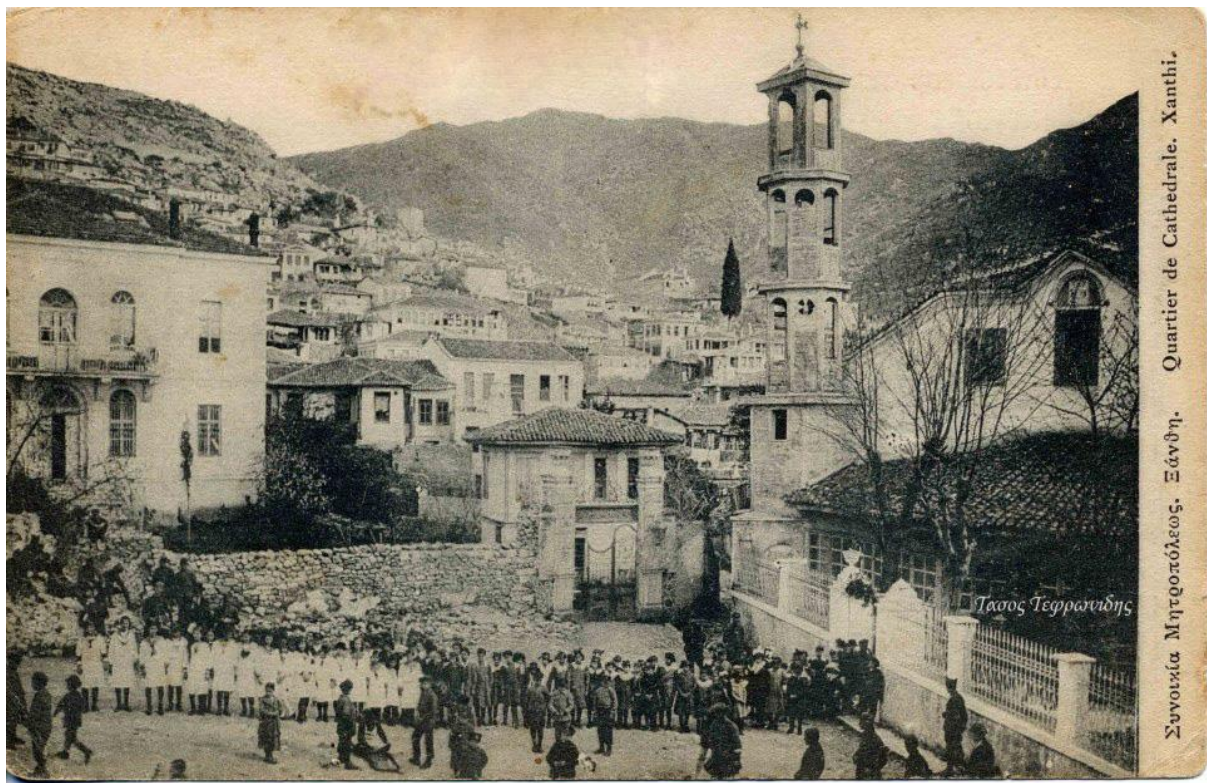
Κατά την περίοδο του Ύστερου Μεσαίωνα, πριν την Άλωση της Κωνσταντινούπολης οι Οθωμανοί καταλαμβάνουν τη Δυτική Θράκη.

Το 1375, οι Οθωμανοί κατακτούν την Ξάνθη και στη δύση του 14ου αι. αρχίζει ο εποικισμός της περιοχής με μουσουλμάνους και ο εξισλαμισμός. Το 1821, οι Ξανθιώτες συμμετέχουν στην Ελληνική Επανάσταση, στον αγώνα για την ανεξαρτησία με βασικό οπλαρχηγό τον καπετάν Γεώργιο Δημητρίου.

Κατά τον 17^ο αι. αρχίζει να σημειώνεται ακμή της περιοχής χάρη στην καπνοκαλλιέργεια, ενώ τον 18^ο αι. η Ξάνθη καθώς και η Γενισέα αποκτούν παγκόσμια φήμη για τον καπνό τους. Ωστόσο, η σημειούμενη οικονομική άνθηση αναστέλλεται με την ελληνική επανάσταση, εξαιτίας της σύλληψης και της φυλάκισης σημαντικού αριθμού Ξανθιωτών. Ακολουθούν δύο αλληπάλληλοι σεισμοί το 1829 ισοπεδώνοντας ολοσχερώς την πόλη. Στο διάστημα 1830 - 1845 με τεχνίτες από την Δυτική Μακεδονία και την Ήπειρο, ξεκινά η ανοικοδόμηση της Παλαιάς Πόλης, με γνώμονα τον παλιό πολεοδομικό ιστό και επανεκκινεί το 1870 μετά την καταστροφή της Γενισέας, αναδεικνύοντας την Ξάνθη σε διοικητικό κέντρο. Το 1891 εγκαινιάζεται η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης – Κωνσταντινούπολης, συνεισφέροντας στην αυξημένη οικονομική δραστηριότητα και ανάπτυξη της επόμενης περιόδου μέχρι το 1910.

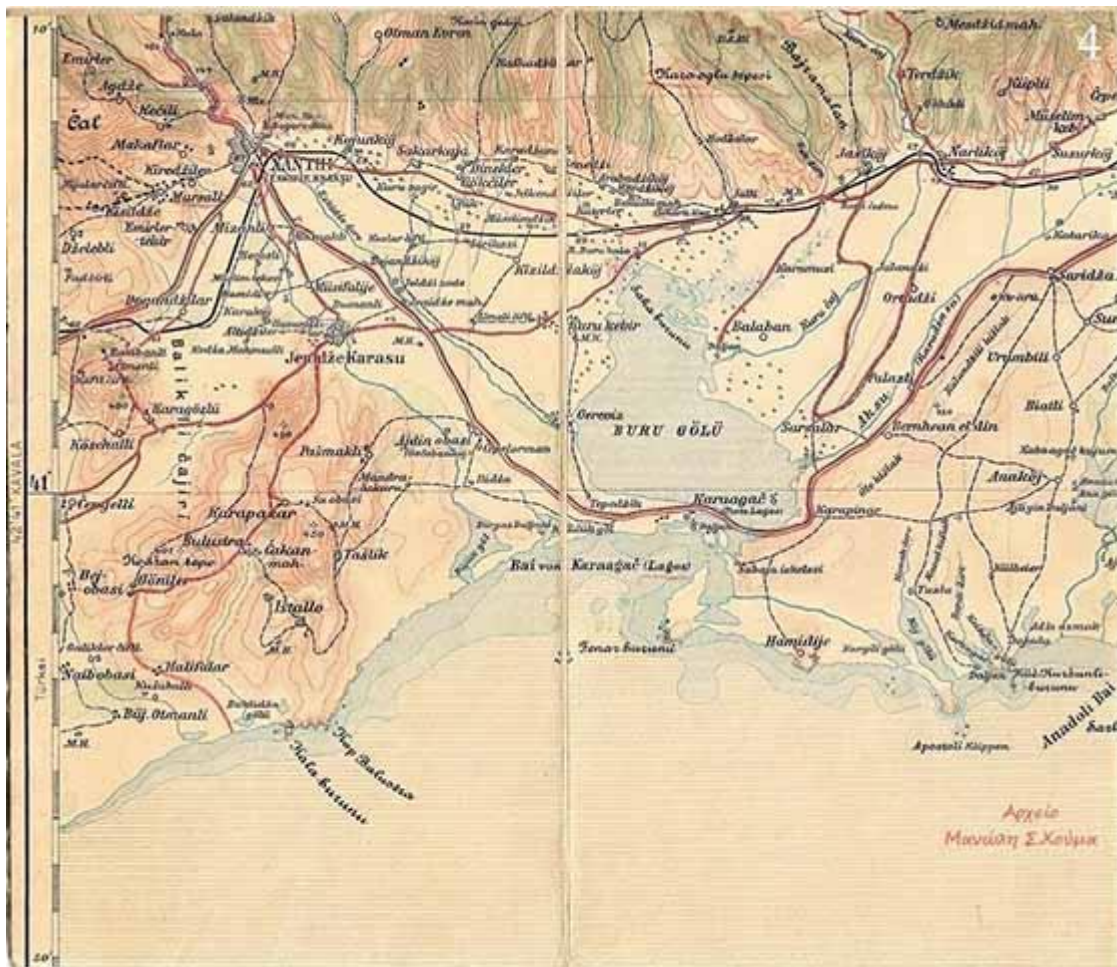
Βαλκανικοί Πόλεμοι

Στις 8 Νοεμβρίου του 1912, οι «σύμμαχοι» Βούλγαροι καταλαμβάνουν την Ξάνθη με υπέρμετρη βία και δολοφονίες προσπαθούν να επιβάλλουν τον εκβουλγαρισμό. Στις 13 Ιουλίου 1913, η Ξάνθη απελευθερώνεται από τον ελληνικό στρατό κατά την διάρκεια του Β' Βαλκανικού Πολέμου. Ωστόσο, μόλις 15 μέρες αργότερα, στις 28 Ιουλίου με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου, συντελείται η επιδίκαση όλης της Θράκης στην ηττημένη Βουλγαρία. Κατά την δεύτερη βουλγαρική κατοχή, πολλοί Ξάνθιοι εκδιώχνονται ή εξωθούνται σε αυτοεξορισμό και εγκαταλείπουν την πατρίδα τους χωρίς άλλα περιθώρια ανοχής της βουλγαρικής κατοχής, μέχρι το 1919. Στις 4 Οκτωβρίου 1919, μετά την ήττα των Γερμανών και των συμμάχων της ANTANT, εισέρχονται στην Ξάνθη και απελευθερώνουν την πόλη. Με την συνθήκη των Σεβρών στις 28 Ιουλίου 1920, πραγματοποιείται η πλήρης ενσωμάτωση της Ξάνθης και όλης της Δ. Θράκης στην Ελλάδα.

Εικ. 2. Οι μαθητές των σχολείων της Ξάνθης περιμένουν την έναρξη της δοξολογίας για την απελευθέρωση της πόλης στις 4 Οκτωβρίου 1919.¹⁵

¹⁵ Γ. Μπακιρτζής: «Νεότερη ιστορία της Ξάνθης», στο: Ξάνθη, *Η πόλη με τα χίλια χρώματα*. Δήμος Ξάνθης-ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2008, σελ. 35.

Εικ. 3: Τμήμα στρατιωτικού γεωγραφικού χάρτη της Ξάνθης την εποχή της απελευθέρωσης.[Χρησιμοποιήθηκε στους Βαλκανικούς Πολέμους, και στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο από τους Αυστριακούς, Γερμανούς και συμμαχικά τους κράτη (προγενέστερη έκδοση της Generalkarte Wien K.u.K. Militargeographisches Institut 1907 της Artaria & Co.)]

Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και Κατοχή

Πριν το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ξάνθη ήταν μία πόλη 32.000 κατοίκων έβδομη σε πλούτο στην Ελλάδα. Η ανάπτυξή της ανακόπτεται από την επιβολή του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου 1936 και από τον επικείμενο πόλεμο. Από κοινού χριστιανοί και μουσουλμάνοι κάτοικοι, προέβαλαν σθεναρή αντίσταση στους Γερμανούς εισβολείς στα οχυρά του Εχίνου. Στις 8 Απριλίου 1941, οι Γερμανοί εισέβαλαν στην Ξάνθη και παραμένοντας έως τις 20 Απριλίου την εκχώρησαν στους Βούλγαρους, οι οποίοι με αυτόν το τρόπο έλαβαν μέρος στον πόλεμο και τάχθηκαν στην πλευρά του Άξονα. Η τρίτη βουλγαρική κατοχή ήταν πολύ πιο βάνανση από τη γερμανική. Με την αντίσταση του λαού στις γερμανικές και βουλγαρικές δυνάμεις κατοχής, το Σεπτέμβριο του 1944 οι Βούλγαροι

αποχωρούν και μετά από εξάμηνη τοπική αυτοδιοίκηση του ΕΑΜ, την άνοιξη του 1945 εγκαθίστανται οι κεντρικές αρχές. Η βουλγαροποίηση και οι βιαιοπραγίες σημάδεψαν τον λαό και την πόλη της Ξάνθης.

Οι εκκαθαρίσεις και οι ανταλλαγές πληθυσμών, η διαρκής εναλλαγή της κυριότητας της Δυτικής Θράκης (και Ανατολικής Μακεδονίας) σε συνδυασμό με τις με την οικονομική παρακμή και ειδικότερα το ισχυρό πλήγμα που υπέστη η βιομηχανία και η εμπορία του καπνού,καθυστέρησαν την επανόρθωση της Ξάνθης. Η σύγχρονη Ξάνθη δεν ανοικοδομείται πριν τη δεκαετία του 1970, οπότε και αρχίζει μια προσπάθεια επανεκβιομηχάνισης βασιζόμενη στην παραγωγή γάλακτος, ζωοτροφών, χαρτιού και ζάχαρης. Ιδρύεται το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο και ενισχύεται η τοπική οικονομία, περισσότερες από τις οποίες δεν λειτουργούν σήμερα. Η οικονομία της πόλης πλέον στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην παροχή υπηρεσιών με σημαντική την παρουσία και τη λειτουργία του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου,ενώ και ο τοπικός τουρισμός έχει ενισχυθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΠΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΝΕΡΓΑΤΕΣ

Ιστορία του καπνού - Απαρχές

Η ανάπτυξη της καλλιέργειας του καπνού στον θρακικό και τον μακεδονικό χώρο χρονολογείται στις αρχές του 17^{ου} αιώνα στα ευρωπαϊκές εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ η περιοχή μεταξύ Ξάνθης και Δράμας θεωρείται ως η πρώτη βαλκανική καλλιεργητική ζώνη. Ήδη από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα ο καπνός καλλιεργείται καπνού στις ευρωπαϊκές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ θεωρείται ότι οι Γάλλοι μετέφεραν τον καπνό στην Ανατολική Μεσόγειο. Η εξάπλωση όχι μόνο της καλλιέργειας αλλά και της επεξεργασίας, μεταποίησης και διακίνησης του καπνού, ήταν ραγδαία, παρά την απαγόρευση του προϊόντος. Παρ'ότι η καλλιέργεια ρυζιού ήταν η βασική παραγωγή στην περιοχή, οι ορυζώνες ολοένα φθίνουν και η περιοχή μετατρέπεται σε κέντρο καπνοκαλλιέργειας.

Η ποιότητα του καπνού της Ξάνθης τον 18^ο αιώνα ξεπερνούσε σε ποιότητα και τιμή στις οθωμανικές ευρωπαϊκές επαρχίες, ακόμα και της ιδιαίτερα φημισμένης Συρίας. Στις αρχές του 18ου αι., τα καπνά της Ξάνθης ήταν ξακουστά και στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες. Με βάση τον τόπο καλλιέργειας τέσσερις ήταν οι ποικιλίες καπνού που παράγονταν στην Ξάνθη στις αρχές του 19ου αιώνα. Συγκεκριμένα οι ποικιλίες ήταν οι «Οκτσουλαργιακάσι» από το βορειοδυτικό τμήμα της πεδιάδας, «Ορτάκιοϊλερ» από τα πέριξ της Γενισέα, «Μπαϊρία» από τα νοτιοανατολικά της πεδιάδας και «Οβάδες» στα ανατολικά της Ξάνθης. Στην περιοχή Μπαϊρία, και συγκεκριμένα στο Τσαλίκ, ένα χωριό ανατολικά της σημερινής Μέλισσας, υπήρχε η καλύτερη παραγωγή. Ο καπνός της περιοχής φημιζόταν ως «καπνός των συγγραφέων», επειδή η καύση διαρκούσε και κατά το κάπνισμα δεν έσβηνε εύκολα και κατ'επέκταση ήταν ιδανικός για δραστήρια και διακεκριμένα πρόσωπα. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα γινόταν εξαγωγή μεγάλων ποσοτήτων καπνού από την ορεινή Ξάνθη στην Κριμαία, την Κιρκασία και τον Πόντο, ενώ από το λιμάνι του Πόρτο Λάγος και της Καβάλας ο καπνός διακινούταν προς την Κωνσταντινούπολη.

Μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, η Γενισέα αποτελούσε το βασικό διοικητικό κέντρο της περιοχής, όπου λάμβαναν χώρα οι διαπραγματεύσεις και οι συμφωνίες για την αγορά των «μπασμάδων», των φύλλων δηλαδή της περίφημης ποικιλίας καπνού της περιοχής. Το 1872 εξαιτίας της πυρκαγιάς που ξέσπασε στην Γενισέα, η διοικητική πρωτεύουσα και κέντρο των καπνών μετατοπίστηκε στην Ξάνθη, η οποία ήδη από το 1860 διένυε την belle époque. Η ανέγερση των καπναποθηκών και των εργοστασίων καπνού, η έντονη εμπορική κινητικότητα με τα καραβάνια με τις καμήλες που μετέφεραν δέματα καπνού στα μεγάλα οικονομικά κέντρα των Βαλκανίων, της Ευρώπης και την Κωνσταντινούπολη και που επέστρεφαν με νέα προϊόντα, άνοιξαν έναν δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ της επαρχιακής ακόμα Ξάνθης με τα σημαντικότερα οικονομικά κέντρα της εποχής. Καίριος ήταν ο ρόλος που διατέλεσε στην άνθιση αυτή, η κατασκευή του σιδηροδρόμου, το 1891, που συνέδεσε την Θεσσαλονίκη με

την Κωνσταντινούπολη, όχι μόνο ως προς την άνθηση του εμπορίου αλλά και της κατασκευής πολλών κτιρίων (Γ. Μπακιρτζής: «Νεότερη ιστορία της Ξάνθης», στο: Ξάνθη, Η πόλη με τα χίλια χρώματα. Δήμος Ξάνθης-ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2008, σελ. 31-32). Ωστόσο, η ανοδική πορεία και η ανάπτυξη της καλλιέργειας και του εμπορίου του καπνού ανακόπηκε από τους Βαλκανικούς Πολέμους και την Βουλγαρική κατοχή το 1912.

Η belle époque

Εικ. 4: Καπνοκαλλιέργεια

Από το 1860 έως το 1913 η Ξάνθη διανύει την περίοδο της belle époque, οπότε και βιώνει την οικονομική ανάπτυξη και τις αλλαγές που επέφερε χάρη στις καπνοκαλλιέργειες. Εκείνη την εποχή περίπου εκατό οικογένειες εγκαταστάθηκαν στην πόλη στήνοντας τις επιχειρήσεις τους, δημιουργώντας αστική τάξη. Επρόκειτο για μια άρχουσα κοινωνική τάξη Εβραίων, Αρμένιων και Χριστιανών οι οποίοι χάρη σε ένα φερμάνι του Σουλτάνου το 1859, είχαν τη δυνατότητα να αναπτύξουν δραστηριότητα στην περιοχή από κοινού με τους Οθωμανούς. Δημιουργήθηκε με αυτόν το τρόπο μια αστική τάξη. Από την άλλη, υπήρχαν οι αγρότες της Ξάνθης, οι οποίοι, καθώς η παραγωγή του καπνού ήταν πολύ επικερδής, δεν είχαν την ανάγκη και δεν ήθελαν να αποτελέσουν το αναγκαίο εργατικό δυναμικό. Αυτό είχε ως επακόλουθο την εσωτερική μετακίνηση εργατών προερχόμενων από την υπόλοιπη Ελλάδα. Έτσι, από το 1860 δημιουργήθηκε η αναγκαία εργατική τάξη, η οποία, σημειωτέον, οργανώθηκε σε συνδικάτα και σωματεία. Ως αποτέλεσμα, ο πληθυσμός της Ξάνθης τριπλασιάστηκε φτάνοντας το 1900 τους 90.000 ανθρώπους κατά προσέγγιση. Η Ξάνθη σε αυτό το κλίμα οικονομικής και κοινωνικής δημιουργικότητας, απέκτησε προξενεία, μονάδα παραγωγής ηλεκτρισμού, νοσοκομείο, χώρους διασκέδασης, συνεργεία, εταιρείες,

δικηγορικά γραφεία, και παρά την Οθωμανική κατοχή, αποτελώντας έναν από τους πιο οικονομικά ισχυρούς ελληνικούς δήμους. Η πρώτη κατοχή των Βουλγάρων σηματοδοτεί και επιφέρει το τέλος της belle époque στην Ξάνθη.

Οι καπναποθήκες

Εικ. 5: Εσωτερικό μέρος καπναποθήκης

Η ανοικοδόμηση καπναποθηκών γνώρισε μεγάλη άνοδο στην περιοχή της Ξάνθης καθώς η καπνοπαραγωγή και το καπνεμπόριο είχαν εξελιχθεί στο κύριο πλουτοπαραγωγικό πεδίο της περιοχής. Η κατασκευή των αποθηκών καπνού πραγματοποιήθηκε από μάστορες της Ηπείρου και της Μακεδονίας μεταξύ του 1860 και του 1912, στο νοτιοανατολικό τμήμα της Παλιάς Πόλης. Κατά κανόνα βρίσκονταν κοντά σε υπεραστικούς δρόμους και στον σιδηροδρομικό σταθμό, ενώ οι πρώτες καπναποθήκες ήταν ισόγειες με τετράριχτη. Στη συνέχεια, η εντατικοποίηση της επεξεργασίας του καπνού ήταν αναγκαία και έτσι σταδιακά ανοικοδομήθηκαν καπναποθήκες δύο ή και τριών ορόφων, διαθέτοντας ημιυπόγειο, πατάρι και στέγες δίριχτες, τρίριχτες, ή τετράριχτες.

Οι καπναποθήκες γνωστές και ως καπνομάγαζα δεν αποτελούσαν μόνο αποθηκευτικούς χώρους, αλλά κυρίως ο χώρος όπου τελούνταν όλα τα στάδια της επεξεργασίας του καπνού, όπως η αποξήρανση του καπνού, και η συσκευασία δεμάτων εκτός της επεξεργασίας του προϊόντος. Η αποξήρανση του καπνού για να αποφευχθεί ο θρυμματισμός των φύλλων προϋποθέτει τα κατάλληλα επίπεδα υγρασίας. Για το λόγο αυτό το στάδιο αυτό λάμβανε χώρα στα ημιυπόγεια, ενώ στους ορόφους γινόταν η επεξεργασία και η συσκευασία. Συχνά, εάν δεν υπήρχαν ξεχωριστά κτίρια, η διοίκηση, τα γραφεία ή και η κατοικία του εμπόρου

στεγαζόταν στο ίδιο κτίριο . Η αρχιτεκτονική τους έχει επιρροές μεταξύ άλλων από τα κτίρια της βιομηχανικής επανάστασης στα Ευρωπαϊκά αστικά κέντρα και ιδιαίτερα της Μεγάλης Βρετανίας. Ο ιδιοκτήτης και ο μάστορας είχαν τον τελικό λόγο.

Σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη όλης αυτής της δραστηριότητας στην Ξάνθη, διαδραμάτισε μια σειρά μεταρρυθμιστικών ρυθμιστικών μέτρων του Οθωμανικού κράτους (Τανζιμάτ 1839), όπως επίσης και το μονοπωλιακό καθεστώς που εφαρμόστηκε με την ταυτόχρονη μεταστροφή της κρατικής πολιτικής από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Πιο συγκεκριμένα, το 1884 ιδρύθηκε το Οθωμανικό Μονοπώλιο Καπνού στην Κωνσταντινούπολη.

Στα ελληνικά εδάφη , καθώς δεν υπήρχε κρατικό μονοπώλειο, δημιουργήθηκαν δύο ιδιωτικοί φορείς, οι καπνέμποροι και οι καπνοβιομήχανοι, οι οποίοι πολλές φορές συγκεντρώνονταν στο ίδιο πρόσωπο. (Σπανού, «Πολεοδομική εξέλιξη και κοινωνικά »)

Κατά τον 19^ο αιώνα στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διευρύνθηκαν τα δικαιώματα των Οθωμανών υπηκόων ανεξαιρέτως χωρίς φυλετικές ή θρησκευτικές διακρίσεις. Εξαιτίας των συγκεκριμένων κοινωνικών, τόσο οι χριστιανοί όσο και οι εβραϊκοί πληθυσμοί στάθηκαν ικανοί να αναπτύξουν τόσο οικονομική και κοινωνικοπολιτική δραστηριότητα. Παράλληλα, εξίσου σημαντική ήταν η στροφή των δυτικών οικονομιών προς την Ανατολή, αποσκοπώντας στην επέκταση των εξαγωγών τους προς φθηνότερες αγορές αλλά και στην εισαγωγή προϊόντων. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, αγορά της Ξάνθης στρέφεται προς τη μονοκαλλιέργεια την επεξεργασία και το εμπόριο καπνού με άριστη τοπική ποικιλία, με αποτέλεσμα η περιοχή να αναδειχθεί σε κέντρο καπνοκαλλιέργειας και εμπορίας καπνού.

Στις ημέρες μας, το Υπουργείο Πολιτισμού έχει κυρήξει 33 κτίρια καπναποθηκών. Αρκετές καπνοθήκες βρίσκονται κοντά στην σημερινή πλατεία Ελευθερίας και στους γύρω παραδρόμους, ενώ από τα σπουδαιότερα συγκροτήματα καπναποθηκών βρίσκεται επί της οδού Πρόκειται για το «Π», ιδιοκτησίας του Οθωμανικού Μονοπωλίου (Regie), η ανέγερση του οποίου χρονολογείται στα 1890, όπου πλέον στεγάζεται ύστερα από ανακαίνιση τμήμα του Ιδρύματος Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης.

Εικ. 6. Νότιο τμήμα της Καπναποθήκης επί της οδού Αναξαγόρα. (Φωτογραφία του 1908)

Εικ. 7. Διασωζόμενες Καπναποθήκες το έτος 2005

Εικ. 8 Σειρά καπναποθηκών στην οδό 12 Αποστόλων (Φωτογραφία του 2005)

Οι καπνεργάτες- Η ανάδυση της εργατικής τάξης στην Ξάνθη

Η ανάδυση της εργατικής τάξης ήταν άμεση συνέπεια βιομηχανικής επανάστασης , δηλαδή του ιστορικού κοινωνικο-οικονομικού μετασχηματισμού που σημειώθηκε κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα αρχικά στη Βρετανία, και κορυφώθηκε το 19^ο αιώνα επηρεάζοντας την Ευρώπη. Η ανάπτυξη των αγορών και η επιβολή ιδιοκτησιακών καθεστώτων σε αγαθά και υπηρεσίες της εποχής , καθώς και η ανάδειξη του εργοστασίου ως το βασικό τόπο παραγωγής, αφενός περιορίζαν την χειρωνακτική εργασία και ανέδειξαν την ανάγκη για μαζικό ανθρώπινο εργατικό δυναμικό που θα στελεχωσει τα πλουτοπαραγωγικά μέσα

παραγωγής της αστικής τάξης. η αστική τάξη αποτέλεσαν την ισχυρή κοινωνική τάξη που αποτελούνταν από βιομήχανους, μεγαλέμπορους, τραπεζίτες κα.

Όπως προαναφέρθηκε, την περίοδο της belle époque στην Ξάνθη περίπου εκατό οικογένειες Εβραίων, Αρμενίων και Χριστιανών αποτέλεσαν την αστική τάξη της περιοχής, οι οποίοι μπόρεσαν να στήσουν τις επιχειρήσεις τους χάριν στη διεύρυνση των δικαιωμάτων των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αδιακρίτως ,που καθιερώθηκε το 1859 με φερμάνι του Σουλτάνου. Περί το 1900 καπνέμποροι από το εξωτερικό και κυρίως από την Αμερική εμφανίζονται, μετατρέποντας τους Έλληνες μεγαλέμπορους σε προμηθευτές και εντολοδόχους πολυεθνικών εταιριών καπνού(Σπανού, «Πολεοδομική εξέλιξη και κοινωνικά »,22.) Σύμφωνα με ημερολόγιο του 1931, τρεις ήταν οι μεγαλύτερες βιομηχανίες τσιγάρων της εποχής στην Ξάνθη, του Α. Σιγάλα, Π. Ζουλιάμη κ.α.

Από την άλλη, το γεγονός ότι οι ντόπιοι αγρότες εξασφάλιζαν σημαντικά οικονομικά οφέλη από την καπνοπαραγωγή προκάλεσε την εσωτερική μετανάστευση και εγκατάσταση στην Ξάνθη εργατών από την υπόλοιπη Ελλάδα. Έτσι, από το 1860 συγκεντρώθηκε πολυάριθμο εργατικό δυναμικό και η Ξάνθη από κεφαλοχώρι, μετατράπηκε σε σημαντικό αστικό και εμπορικό κέντρο.

Σε αντίθεση με άλλες εργατικές ομάδες , οι καπνεργάτες λόγω της εξειδίκευσης που ήταν απαραίτητη για την καλλιέργεια και την επεξεργασία του καπνού σε μία περιοχή που η καπνοκαλλιέργεια είναι ζωτικός οικονομικός τομέας, μπορούσαν να ασκήσουν σοβαρή πίεση. Πολλοί από αυτούς ήταν αναντικατάστατοι. Πράγματι ,οι καπνεργάτες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν από τις πιο ενεργές εργατικές ενώσεις. Οργανωμένοι σε σωματεία πρωτοστατώντας σε απεργίες και αντιδράσεις για εργασιακά ζητήματα μισθού και ωραρίου, ανεργίας λ.χ. λόγω της εποχικότητας των καλλιεργειών ,κοινωνικής πρόνοιας και βρίσκονταν σε καλύτερη μισθολογική κατάσταση από εργάτες σε άλλους τομείς.

. Έως το 1910, οι εργάτες ταξινόμησης και επεξεργασίας καπνού πριν την εξαγωγή, είχαν εξελιχθεί σε σημαντική οργανωμένη πολιτική οντότητα αναδεικνύοντας τα ζητήματα του καπνού και γενικά των εργατών και σημειώνοντας μεγάλες εργατικές νίκες. Από τις σπουδαιότερες νίκες τους, το 1922 μετά από αλλεπάλληλες απεργίες, καθιερώθηκε ο κρατικός νόμος 2869/1922, που απαγόρευε την εξαγωγή καπνού χωρίς την απαραίτητη ταξινόμηση, επεξεργασία και συσκευασία σε ελληνικό έδαφος, διασώζοντας τις θέσεις εργασίας πολλών καπνεργατών και κινητοποιώντας τους Έλληνες επιχειρηματίες, να αντιμετωπίσουν από την μια πλευρά τον ανταγωνισμό ξένων και πολυεθνικών εταιριών και από την άλλη τα εργατικά κινήματα καθώς και τη νομοθεσία.

Οι Καπνεργάτριες

Στις καπνοβιομηχανίες ,δεν εργάζονταν μόνο άνδρες , αλλά και γυναίκες ακόμα και ανήλικα παιδιά. Υπήρχε ένας κατά φύλο καταμερισμός των εργασιών όπως για παράδειγμα, στην “τόγκα”, (μέθοδος απλής διαλογής καπνού που επικράτησε της πιο περίτεχνης κλασικής

μεθόδου από σταδιακά από τη δεκαετία του 1920 και έπειτα), στα πόστα της οποίας απασχολούνταν κυρίως γυναίκες, οι οποίες απολάμβαναν πολύ χαμηλότερο εισόδημα από τους άνδρες, ενώ από την πλευρά τους, οι άντρες ζημιώνονταν με απόλυση, εφόσον μπορούσε γυναίκα να εργαστεί στο ίδιο πόστο. Για τους άνδρες αντιστοιχούσαν πιο βαριές εργασίες, όπως αυτές του στοιβαδόρου, για παράδειγμα, για την μεταφορά στην πλάτη των ανεπεξέργαστων δεμάτων καπνού, βάρους 28 - 30 κιλών. Πρέπει να σημειωθεί ότι στο σταδιο του ξεφυλλίσματος και της διαλογής, η εργασία γυναικών και κυρίως προσφύγων που έφτασαν μετά την Μικρασιατική καταστροφή του 1922, ήταν εξαιρετικής συμβολής.

Εικ. 9: Καπνεργάτριες Ξάνθης

Η καμπάνα της Ξάνθης

Οι αγώνες των καπνεργατών της Ξάνθης για την καθιέρωση του οκταώρου και όχι μόνο είχαν ως σύμβολο την καμπάνα του συνδικάτου καπνεργατών. Η καμπάνα αυτή ως «εγγυητής» της τήρησης του ωραρίου έγραψε μια ιστορία παράλληλη με το καπνεργατικό κίνημα της Ξάνθης και της ευρύτερης περιοχής. Πραγματικά, υπήρχε μια καμπάνα που

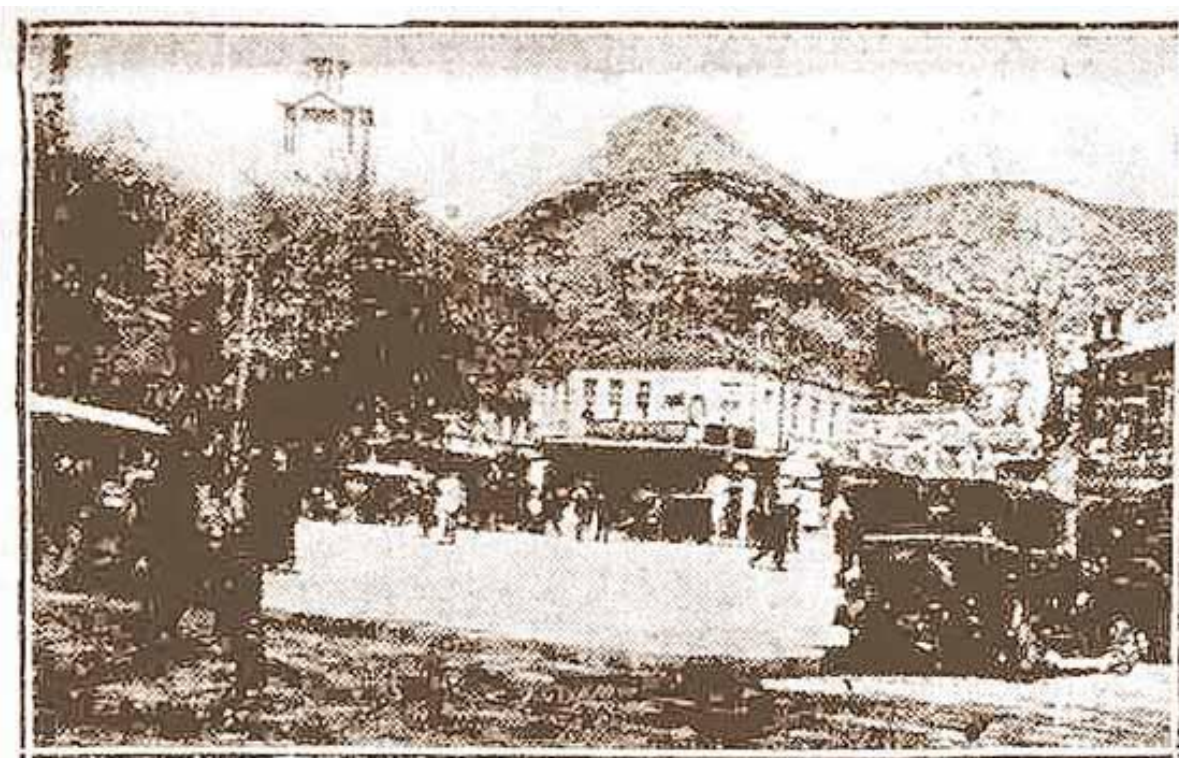
κρεμόταν έξω από τα γραφεία του Συνδικάτου Καπνεργατών και σήμαινε την έναρξη και τη λήξη της εργασίας για τους 7.000 εργάτες και εργάτριες όλων των εργοστασίων της Ξάνθης.

Το καπνεργατικό κίνημα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου

Λόγω της συμμετοχής και του υψηλού αριθμού απασχολούμενων εργατών στον τομέα ,με εξειδικευμένες δεξιότητες και καλύτερο βιοτικό και εργασιακό περιβάλλον τουλάχιστον μέχρι το 1930 , η συμμετοχή και η οργάνωση με ταξική συνείδηση ήταν ισχυρή και έντονη. Το ΚΚΕ παραδοσιακά συγκέντρωνε υψηλά ποσοστά σε εκλογές στις πόλεις καπνεργατών της Βόρειας Ελλάδας ευρύτερα. Το μεροκάματο που οριζόταν με βάση τη λίρα ήταν υψηλότερο συγκριτικά με εργάτες άλλων τομέων και στα τέλη της δεκαετίας του '20 κυμαινόταν μεταξύ 100 - 130 δραχμών ,ενώ την ίδια περίοδο στην Οικοδομή ανερχόταν στις 50 δραχμές. Παρά τις σχετικά καλύτερες εργασιακές η ίδια η εργασία σε χώρους χωρίς εξαερισμό για τις ανάγκες του καπνού, ήταν πολύ ανθυγιεινή , εκτοξεύοντας τα ποσοστά φυματίωσης, η οποία πρωταγωνιστούσε στις αιτίες θανάτου της εποχής.

Μετά το 1922 εμφανίζονται δύο παράγοντες που διαταράσσουν τις ισορροπίες, τις συνθήκες και τον αριθμό των θέσεων εργασίας. Αφενός εισέρχεται εξειδικευμένο και φθινό εργατικό δυναμικό λόγω των προσφυγικών εισροών, αφετέρου, αρχίζει η εξαγωγή ανεπεξέργαστου καπνού στα εργοστάσια παρασκευής τσιγάρων στην Αμερική και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες της Ευρώπης. Η περίτεχνη παραδοσιακή επεξεργασία αντικαταστάθηκε από την «Χωρική», μια απλουστευμένη διαδικασία δεματοποίησης απευθείας από του παραγωγούς .

Η ανεργία εξαιτίας της κατάργησης χιλιάδων θέσεων εργασίας «ντεκτοσήδων», όπως ονομάζονταν, είχε ως αποτέλεσμα την μείωση του μεροκάματου και την επιβολή των επτά ωρών το 1925 . Στην Ξάνθη και στα υπόλοιπα καπνεργατικά κέντρα της Θεσσαλονίκης, της Καβάλας, και λοιπών πόλεων, οι εργάτες αντιδρούν στις νέες επιβαλλόμενες συνθήκες και στην οικονομική πολιτική της εξαγωγής ανεπεξέργαστων καπνών που τις γεννά.

ΞΑΝΘΗ. — Ἡ πλατεία Δημοκρατίας

Εικ.10: Η πλατεία της Ξάνθης κατά το μεσοπόλεμο

1925 - Ο ένδοξος αγώνας των καπνεργατών της Ξάνθης

Στην Ξάνθη, Το Συνδικάτο Καπνεργατών Ξάνθης από την 1η Φλεβάρη του 1925, αντιδρώντας στο επιβαλλόμενο επτάωρο και την εξαθλίωση της εργατικής τάξης , επιβάλλει από την πλευρά του το οκτάωρο. Οι εργοδότες, προχωρούν σε γενικό «λοκ άουτ» και μη αποδεχόμενοι το οκτάωρο και το αντίστοιχο ψήφισμα ,προειδοποιεί για ένοπλη διάλυση της διαμαρτυρίας δίνοντας ολιγόλεπτη διορία .

Μετά από καθημερινές διαδηλώσεις στους δρόμους της πόλης, στις 7 Φλεβάρη δίνεται εντολή διάλυσης υπό την επερχόμενη απειλή του Στρατού.

Πράγματι πολυβόλα παίρνουν θέση απέναντι από την κεντρική Πλατεία, τα οποία αρχίζουν να πλήττουν τους απτόητους εργάτες που συνέρχονται στα γραφεία της συνδικαλιστικής ένωσης Ταυτόχρονα με τους πυροβολισμούς δόθηκε σήμα για επίθεση του στρατού. Παρά την καταστολή με τη χρήση όπλων(σφαιροβόλων και ξιφολόχων),υποκόπανων και αλόγων με τα οποία οι έφιπποι δεν διστάζουν να καταπατήσουν καπνεργάτριες ,ενώ οι πολίτες της Ξάνθης τάσσονταν στο πλευρό των εργατών. Συλλήφθηκαν 60 εργάτες και οι 22 οδηγούνται στις φυλακές της Κομοτηνής. (Εφημερίδα Ριζοσπάστης 9/2/1925)

Εκεί οι Ξάνθιοι καπνεργάτες προέβησαν σε ένδειξη συμπαράστασης και αλληλεγγύης προς τους άλλους κρατούμενους εργάτες ιδίως από τις ομαδικές συλλήψεις της Θεσσαλίας όπου ακολούθησαν τις καταλήψεις τσιφλικιών με οδηγό το λεγόμενο κίνημα των «παλαιών πολεμιστών». Κόβοντας το κάπνισμα και τη σίτισή τους για τρεις ημέρες απέστειλαν χρήματα στους φυλακισμένους συναδέλφους τους. (ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ 28/2/1925)

Στο στόχαστρο των καπνεμπόρων της Ξάνθης όμως παραμένει η Καμπάνα του Συνδικάτου και κάνουν τα πάντα για να παύσει ο ήχος της και να τους αφήσει ελεύθερους να καθορίζουν και ουσιαστικά να καταστρατηγούν το ωράριο.

Στα μέσα στο 1925, η καμπάνα οδηγείται σε δίκη και μάλιστα καταδικάζεται σε έξι μήνες φυλακής στην Κομοτηνή. Μετά την αποφυλάκιση την επιστρέφουν στο Συνδικάτο χωρίς όμως να επιτρέπεται η χρήση της, γεγονός που ανέδειξε το επαναλαμβανόμενο αίτημα επανάληψης ως εχέγγυο της τήρησης του ωραρίου.

Η Καμπάνα της Ξάνθης οδηγείται για δεύτερη φορά στη φυλακή, και το 1928 δεκατρείς καπνεργάτες από την Ξάνθη καταδικάζονται με την κατηγορία της κρούσης της καμπάνας. Γράφει η αστική εφημερίδα «ΦΩΣ» της εποχής : «Κατεδικάσθησαν σε 7μηνον φυλάκισιν οι Θ. Τζουτζούλης, Σ. Μουντούρης, Μαρίκα Αλευροπούλου, Ζαμπάνης, Τσακμάκης, Χρυσοστράτης, Τσιγκάτης, Μπογιατζής, Λαζαρίδης, Αρβανιτάκης, Ηλιάδης, Κατηγορούμενοι διότι εσήμαινον με την καμπάναν του Συνδικάτου τας ώρας εργασίας (ΦΩΣ Θεσσαλονίκης 29/1/1928)

Η πανελλαδική καπνεργατική απεργία του 1928

Μετά το όγδοο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Οργάνωσης Ελλάδας (ΚΟΕ) λαμβάνει χώρα πανελλαδική, καπνεργατική απεργία,εκκινώντας από την Καβάλα και επεκτείνεται σε ολόκληρη τη χώρα και στα καπνεργατικά κέντρα. Με διάρκεια ενός μήνα, η απεργία παρά την μαζικότητα της συμμετοχής των καπνεργατών που είχε ,δεν οδήγησε σε κάποια εργατική ικανοποίηση , παρά μόνο στο θάνατο δέκα εργατών (4 στην Καβάλα, 4 στην Ξάνθη, 1 στη Δράμα και 1 στο Πράβι(= Η Ελευθερούπολη)),καθώς και κάποιων απεργασπάστων ,ενώ σημειώνονται 200 τραυματίες και 380 συλλήψεις εργατών.

Ωστόσο, απτόητοι οι εργάτες συνεχίζουν τους αγώνες με αποκορύφωμα την απεργία του Μάη του 1936. Έπεται η Δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά, οπότε και οι αγώνες των εργατών καταπνίγονται και παύουν.

Η ιστορική καμπάνα του Συνδικάτου Καπνεργατών Ξάνθης φυλάσσεται ως κειμήλιο και τεκμήριο της ιστορίας στον ναό Αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης της πόλης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΚΑΤΟΧΗ

Οι τρεις βουλγαρικές κατοχές στην Θράκη

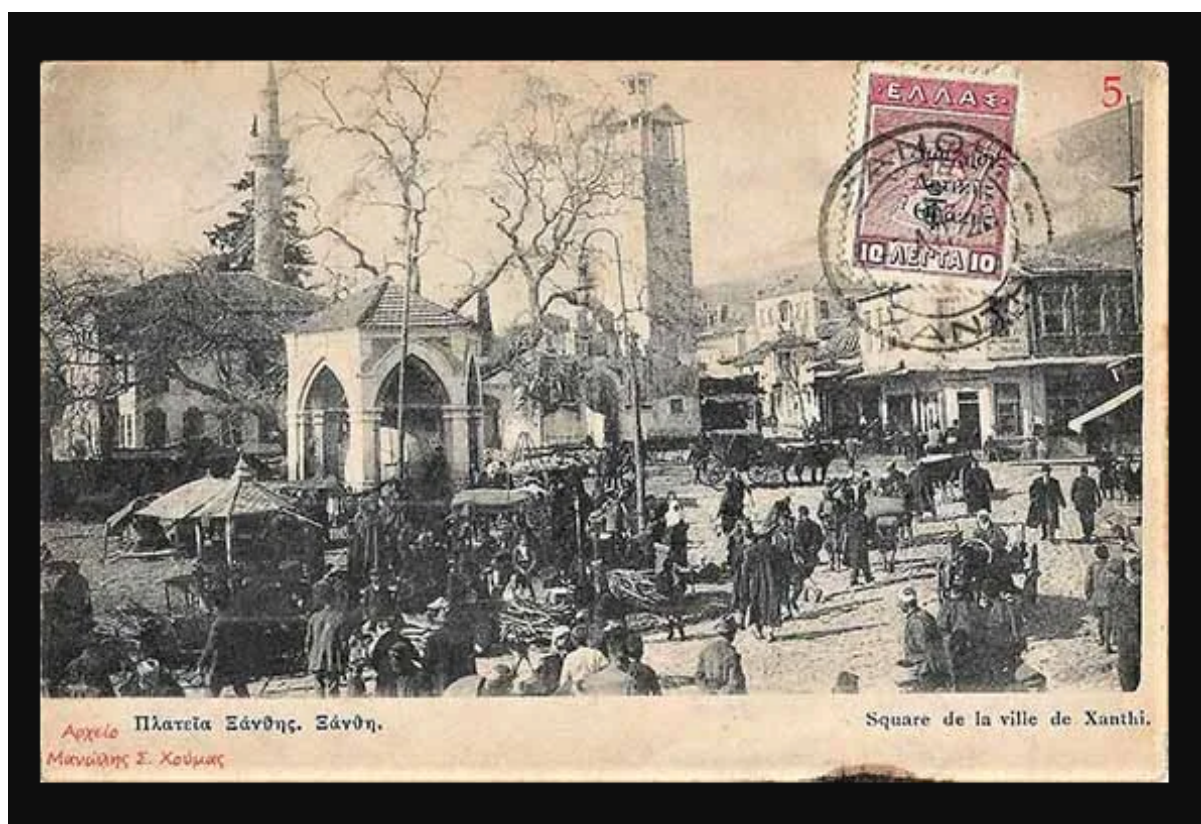
Η πρώτη και η Δεύτερη Βουλγαρική Κατοχή

Την 8η Νοεμβρίου του 1912, η Ξάνθη καταλαμβάνεται από τη «σύμμαχο» χώρα Βουλγαρία, επιδιώκοντας τον εκβουλαρισμό των Ξάνθιων. Σε οκτώ μήνες περίπου, στις 13 Ιουλίου 1913, κατά τον δεύτερο βαλκανικό πόλεμο ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει την Ξάνθη και πάλι ωστόσο, σε λίγες μόλις ημέρες και συγκεκριμένα στις 28 Ιουλίου, με την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου επιδικάζεται ολόκληρη η Θράκη στην ηττημένη κατά τα άλλα Βουλγαρία. Μετά από την ομολογουμένως πιο στυγνή κατοχή -παρά τον συγκριτικά μικρότερο αριθμό νεκρών από τις άλλες δύο κατοχές - οπότε στις 4 Οκτωβρίου 1919, η πόλη απελευθερώνεται και οι συμμαχικές δυνάμεις προχωρούν πέραν του Ιάσμου. Με την οριστική παύση του πολέμου, τα βουλγαρικά στρατεύματα αποχωρούν. Ο ελληνικός στρατός και πολιτικά πρόσωπα έφτασαν πρώτα στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και στη συνέχεια στη Δυτική Θράκη όπου αντίκρισαν την φρίκη και την “ ρημαγμένη γη “ που άφησαν πίσω τους οι βουλγαρικές κατοχικές δυνάμεις, μετά την δεύτερη σε σειρά κατοχή τους στην περιοχή.

[illegible][illegible][illegible]

Ἡ ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝ. ΚΑΤΟΧΗΣ ΕΙΣ ΟΡΑΚΗΝ
ΓΕΩΓΝΙΚΗΝ. 2 Ὁμοῦ
 ὅπως (1^η τετλ.). Ἡ Ἑλ-
 ληνική κα-οχή θά ἐκτελέσῃ μέ-
 χρι τόν περιθώριον τῆς Γαλλο-
 μοναρχίας, ἡ οποία μένει ἐκ-
 τῆς τῆς ζώνης τῆς κα-οχῆς.
 Ἡ Ἑλληνική ζώνη περιερίσ-
 τει πρὸς Π. καὶ Α. τῆς Μεί-
 οπας.
 Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Κομματι-
 στικῆς κα-οχῆς ἀρχηγὸς Σερ-
 βῶν ἐκπατάσκει τὸν Σερβο-
 σλαβὸν καὶ εἰς Μόντην καὶ εἰς τὴν
 εἰδικὴν ἐκείνην. Ἰακωβόπου.

Εικ. 11: Πρωτοσέλιδα εφημερίδων της Ξάνθης της εποχής – Αρχείο Μανώλης Σ. Χούμας

Εικ. 12: Η πλατεία της Ξάνθης την περίοδο της απελευθέρωσης, δελτίο έκδοσης Δημ.Ν.Καραβίδα στα τέλη του 1919.

Η πλήρης ενσωμάτωση της Ξάνθης και όλης της Δ. Θράκης στην Ελλάδα Η συνθήκη των Σεβρών στις 28 Ιουλίου 1920, ήρθε να σφραγίσει και τυπικά την πλήρη ενσωμάτωση της πόλης και ολόκληρης της Δ. Θράκης στην Ελληνική Επικράτεια.

Μέχρι και σήμερα τα κειμήλια και οι θησαυροί της Μονής Παναγίας Αρχαγγελιώτισσας Ξάνθης και της Μονής της Καλαμούς Ξάνθης, για τα οποία έχει διατυπωθεί επίσημο αίτημα επιστροφής ,όπως και για άλλες Μονές της Βόρειας Ελλάδας, από το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Μητροπόλεως και τις δημοτικές αρχές.

Παρά τις προσπάθειες της Ξάνθης να ορθοποδήσει οικονομικά, με βάση των καπνό και από κοινού με συμπατριώτες που ήρθαν το 1922-23 από την Ανατολική Θράκη, τον Πόντο, τη Μικρά Ασία ,οικοδομώντας και νέους συνοικισμούς, ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και η τρίτη και τελευταία βουλγαρική κατοχή δεν το επέτρεψαν.

Η Τρίτη Βουλγαρική Κατοχή

Η Κατοχή της Δυτικής Θράκης και της Ανατολικής Μακεδονίας από τη Βουλγαρία στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κατά τα χρόνια 1941-44, αποτέλεσε την τρίτη κατα σειρά βουλγαρική κατοχή της περιοχής μετά την Πρώτη Βουλγαρική Κατοχή (1912-1913) και τη Δεύτερη Βουλγαρική Κατοχή των 1916-1918.

Κατά την περίοδο της Τρίτης Κατοχής η Ελλάδα μοιράστηκε μεταξύ των κατοχικών δυνάμεων της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Βουλγαρίας. Η Γερμανία είχε κατακτήσει περίπου τα 2/3 του νομού του Έβρου, την Δυτική Μακεδονία μέχρι τον Στρυμόνα ,ολόκληρη την Κεντρική Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου με εξαίρεση τη Θάσο και την Σαμοθράκη ,τα νησιά του Βορείου Αιγαίου που μαζί την Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη παραχώρησε στη Βουλγαρία. Η Ιταλία είχε καταλάβει την υπόλοιπη Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου.

Εικ.13 : Χάρτης της σύγχρονης Ελλάδας υπό τριπλή Κατοχή από τις Δυνάμεις του Άξονα

Κόκκινο: Ναζιστική Γερμανία

Γαλάζιο: Βασίλειο της Ιταλίας

Πράσινο: Βουλγαρία

Μπλε: Βασίλειο της Ιταλίας (προπολεμική κτήση)

Πηγή : Βικιπαιδεία

Κατά τη διάρκεια της τρίτης Βουλγαρικής Κατοχής, η οποία θεωρείται και αποκαλείται από την Βουλγαρία «Απελευθέρωση» δικών της αλύτρωτων εδαφών , ήταν υπέρμετρα βάνανυση, οδυνηρή και ανελέητη , όχι μόνο με σκοπό την επιβολή του βουλγαρικού στοιχείου αλλά στο όρια της εθνοκάθαρσης και του αφανισμού του ελληνισμού από την περιοχή.

Η Τρίτη Βουλγαρική Κατοχή έλαβε χώρα, ύστερα από την συμφωνία παραχώρησης ελληνικών εδαφών από την Γερμανία προς τη Βουλγαρία. Με αυτόν τον όρο, εισέρχεται και η Βουλγαρία στον πόλεμο ως μεταγενέστερο κράτος μέλος του Άξονα υπογράφοντας το πρωτόκολλο της 1ης Μαρτίου και εγκαταλείποντας την αρχική στάση ουδετερότητας που είχε τηρήσει.

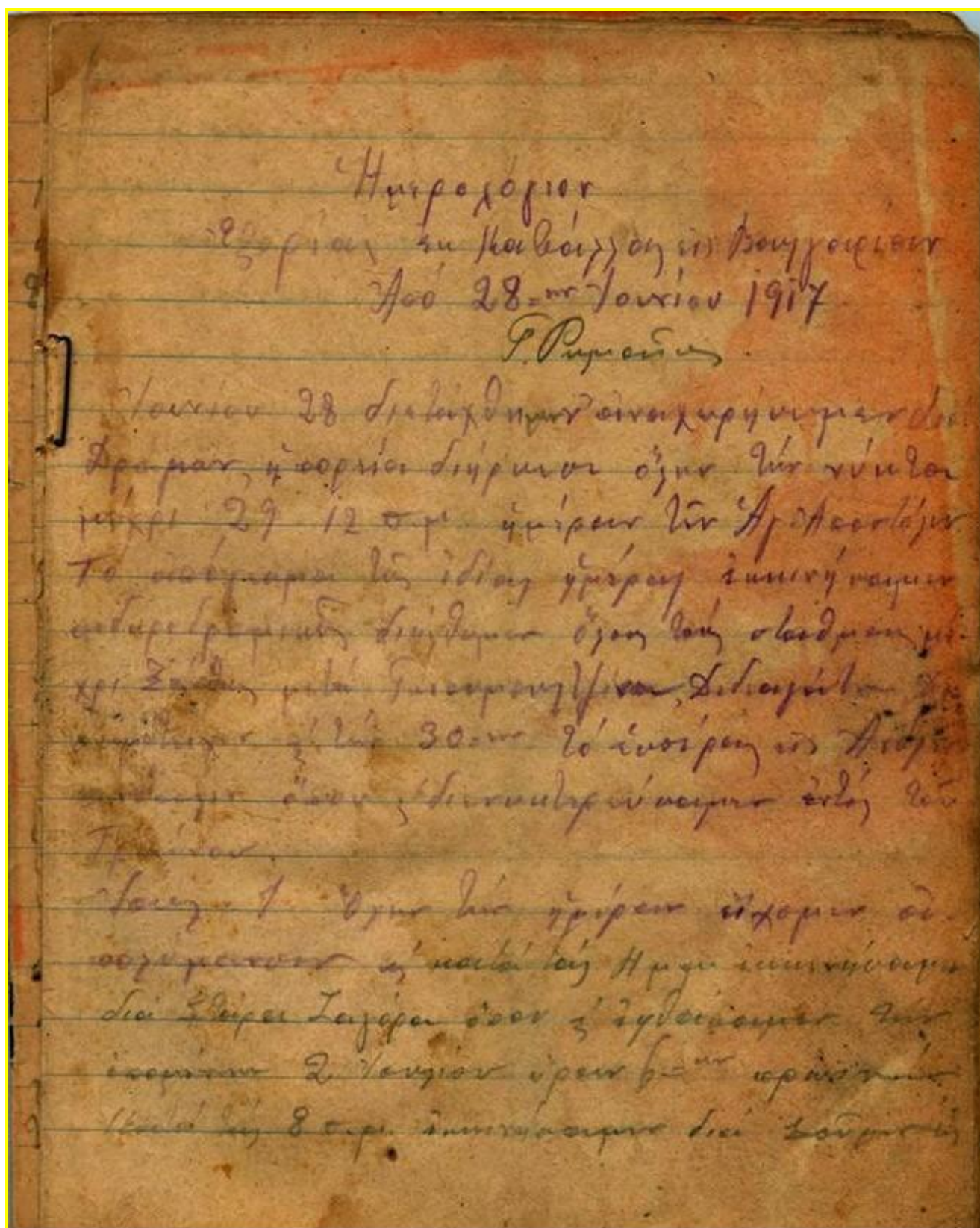
Η παραχώρηση αποτέλεσε τον βασικό όρο αλλά, τελούσε με τη σειρά της υπό την προϋπόθεση της ελεύθερης διέλευσης των στρατευμάτων της Γερμανίας, βασική επιδίωξη της οποίας ήταν η διασφάλιση της κυριαρχίας στην περιοχή με την απεμπλοκή των ιδίων δυνάμεων και σε άλλες επίμαχες περιοχές. Χωρίς να προηγηθεί κήρυξη του πολέμου προς την Ελλάδα ή διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με τη Βουλγαρία , οι βουλγαρικές ένοπλες δυνάμεις εισβάλλουν στις 20 Απριλίου 1941 καταλαμβάνοντας αρχικά την Ανατολική Μακεδονία και την Δυτική Θράκη και επεκτείνονται στη συνέχεια και στην Κεντρική Μακεδονία έως τον Αξιό εξαιρουμένης της Θεσσαλονίκης και σε ακτίνα 20 χιλιομέτρων γύρω της. Αποχωρούν οριστικά στις 26 Οκτωβρίου 1944. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Σύμφωνο με τη Γερμανία προέβλεπε την κατοχή και όχι την άνευ όρων κυριότητα της περιοχής,

Η πολιτική των Βουλγάρων ήταν στυγνή με εξοντωτικές τακτικές και αποτέλεσε “την πιο σκληρή κατοχή “ σύμφωνα με τις πηγές και τις μαρτυρίες της εποχής. Βασική πηγή και συλλογή του πιο εντυπωσιακού δείγματος της εποχής συνιστά η Μαύρη Βίβλος των Βουλγαρικών Εγκλημάτων εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν και την Δυτικήν Θράκην, 1941 – 1945. Πρόκειται για ένα σπουδαίο και ανεκτίμητο έργο καταγραφής με αποστολή την επιτόπια έρευνα και τη σύνταξη έκθεσης που διενεργήθηκε από την Πανεπιστημιακή Επιτροπή που προέκυψε με τη συνεργασία των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης και συγκεκριμένα των καθηγητών Ν. Βλάχο, Ι. Θεοδορακόπουλο, Σ. Κυριακίδη, Χ. Φραγκίστα και Δ. Χόνδρο.

Με σκοπό την βουλγαροποίηση και την καθολική και οριστική ένταξη των επίμαχων περιοχών της Βόρειας Ελλάδας στο Βουλγαρικό κράτος, - παρά το γεγονός ότι ακόμα και η Γερμανία δεν είχε συμφωνήσει προς τούτο αλλά αντίθετα είχε ως όρο την διατήρηση ελέγχου στην περιοχή και μετά τη λήξη του πολέμου θα ετίθετο το ζήτημα του ορισμού των

συνόρων, οι Βούλγαροι πάραυτα δίχως καθυστέρηση ξεκίνησαν το έργο της εξόντωσης κάθε ελληνικού στοιχείου της περιοχής, με εμφανή στόχο οριστική προσάρτηση των ελληνικών εδαφών δίνοντας στην κατεχόμενη ελληνική Δυτική Θράκη το όνομα «Μπελομόριε» ελληνιστί, «Αιγαΐδα», προερχόμενη από τις λέξεις “Bjalo More”, δηλαδή «θάλασσα του Αιγαίου». Οι εκτοπισμοί δημοσίων υπαλλήλων, η κατάργηση της ελληνικής γλώσσας και των ελληνικών σχολείων, οι απολύσεις και η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος και καθηκόντων των εκπαιδευτικών και των ελλήνων κληρικών με άμεση αντικατάστασή τους από Βούλγαρους αποτέλεσαν μεταξύ άλλων οι τακτικές που ακολούθησαν οι δυνάμεις κατοχής. Η βία συνόδευε κάθε τέτοια τακτική σύμφωνα με το πλούσιο υλικό μαρτυριών, ενώ αποκορύφωμα αποτέλεσε το νόμος περί ιθαγένειας που εκδόθηκε το 1942 ο οποίος προέβλεπε ρητά την απέλαση όποιου δεν απεκτούσε βουλγαρική υπηκοότητα, ενώ ήταν αναγκαστική η μετονομασία και η ανικανότητα προς εργασία ή και εξυπηρέτηση σε υπηρεσίες ή νοσοκομεία ατόμων με ελληνικό όνομα. Εκτός από την άμεση αντικατάσταση της διοίκησης, όλες οι Αρχές αντικαταστάθηκαν και υπήχθησαν σε βουλγαρική δικαιοδοσία. Τα στοιχεία πιστοποιούν πως οι βιαιοπραγίες και η καταστολή που ασκήθηκε άμεσα εκείνη την περίοδο, ήταν περισσότερο αποτέλεσμα πολιτικής στρατηγικής, παρά βιαιοπραγίες λόγω της εμπόλεμης κατάστασης. Η Βουλγαρία άλλωστε εισήλθε αναίμακτα και εξαιτίας αυτού του “αντίδωρου” στον πόλεμο. Ήδη έως και τα τέλη του 1941 περισσότεροι από 100.000 Έλληνες είχαν εκτοπιστεί ενώ πραγματοποιούνταν βουλγαρικοί εποικισμοί.

Οι τακτικές εξόντωσης όχι μόνο του ελληνικού πληθυσμού αλλά και άλλων και εθνοτικών ομάδων της περιοχής (κυρίως Πομάκων μα και μουσουλμάνων) δεν περιορίστηκαν στα εδάφη της κατεχόμενης Βόρειας Ελλάδας. Η επιστράτευση για αμισθί εργασία σε καταναγκαστικά έργα που αφορούσαν κυρίως την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου αλλά και την κατεδάφιση ελληνικών οχυρών. Αμέτρητοι άνθρωποι δεν κατόρθωσαν να επιβιώσουν από την εξαθλίωση και τα βασανισμό στα τάγματα εργασίας, στα «ντουρντουβάκια» (όπως ονομάζονταν τα τάγματα εργασίας).

εικ. 14: Ημερολόγιο εξορίας, Αρχείο Λαογραφικού και Ιστορικού Μουσείου Ξάνθης

Κατά τον λοιμό του χειμώνα 1942-1943, η ασитία και η έλλειψη περίθαλψης και βασικών αγαθών στοίχισε τη ζωή πολλών Ελλήνων, οι οποίοι επιπρόσθετα βίωναν και την οικονομική εξόντωσή τους.

Λαμβάνοντας ποικίλα οικονομικά μέτρα και για τον περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας των Ελλήνων, το οικονομικό κόστος στην οικονομία των περιοχών αυτών ανέρχεται στα 985.000.000 δολάρια ενώ καθόλου αμελητέα δεν ήταν και η μείωση της δασικής έκτασης και της ερήμωσης της υπαίθρου^[62].

Παραστρατιωτικές οργανώσεις στην Ξάνθη

Η πρώτη κίνηση στην οποία προέβη ευθύς αμέσως με την εισβολή των κατοχικών του, το βουλγαρικό κράτος, όπως προαναφέρθηκε, ήταν η αντικατάσταση της διοίκησης μετά την συμβολική και καθολική αντικατάσταση της ελληνικής σημαίας σε κάθε σημείο από τη βουλγαρική. Ακολούθησε ο διαχωρισμός της περιοχής της Θράκης στις εξής στρατιωτικές μεραρχίες: α) Κομοτηνής – Αλεξανδρούπολης, β) Σιδηροκάστρου – Σερρών και Ζίχνης και γ) Ξάνθης – Θάσου – Χρυσούπολης – Ελευθερούπολης – Καβάλας – Δράμας.

Εγκαταστάθηκε σε κάθε μεραρχία τμήμα στρατού, που όμως δεν ήταν σύντομα αρκετό. Στηριζόμενες σε μεθόδους τρομοκρατίας του ελληνικού λαού της περιοχής, εμφανίστηκαν φιλοβουλγαρικές παραστρατιωτικές οργανώσεις, οι οποίες συχνά εμφανίζονταν υπό άλλο μανδύα, π/χ/ αθλητικό ή πολιτιστικό. Μία από αυτές ήταν η “Οργάνωση της Βουλγαρικής Νεολαίας”, παρακλάδι της οποίας αποτέλεσε στην Ξάνθη η “Μομτσιλ Γιουνάκ”, το όνομα της οποίας μεταφράζεται ως “παλικάρι”. Η Ομάδα Μπράνκι έδρασε μέσα από παραρτήματα σε αρκετές πόλεις όπως στην Ξάνθη, στην Αλεξανδρούπολη, Κομοτηνή κ.α. . Κατήχηση γινόταν και σε παιδιά, που ενδεχομένως να χρησιμεύσουν ως άτυπη πολιτοφυλακή (Ξ. Κοτζαγεώργη – Ζυμάρη, ο.π.σ.58)

Ιστορικό και πολιτικό υπόβαθρο

Για την κατανόηση και την ορθότερη ιστορική ανάλυση κρίνεται απαραίτητη η αναφορά στο ιστορικό υπόβαθρο το οποίο έπαιξε καθοριστικό ρόλο και το ιστορικό και πολιτικό “έρεισμα” για την πολιτική που ακολούθησε η Βουλγαρία.

Η Θράκη συνδέεται ιστορικά με το λεγόμενο Μακεδονικό Ζήτημα. Η Βουλγαρία θεωρούσε την περιοχή της ελληνικής Μακεδονίας και Θράκης ως ιστορικά βουλγαρικό έδαφος που βρισκόταν υπό ελληνική κατοχή.

Με βάση την **Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου** του 1878 μία διμερή συμφωνία μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικού Κράτους που έθετε τέλος στον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1877-1878, είχε

δημιουργηθεί η “Μεγάλη Βουλγαρία”. Η “Μεγάλη Βουλγαρία” μεταξύ άλλων περιελάμβανε και τη Θράκη. Πολύ σύντομα όμως, στο Συνέδριο του Βερολίνου του ίδιου κιόλας χρόνου η έκταση της περιορίστηκε και το Συνέδριο του Βερολίνου αποτέλεσε ένα ιστορικό διεθνές συνέδριο στο Βερολίνο με στόχο τον καθορισμό των Συνόρων στη Βαλκανική Χερσόνησο. Με την προγενέστερη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, η απόπειρα επίλυσης του Ανατολικού Ζητήματος που ήταν ο σκοπός, όχι απλά δεν επιτεύχθηκε αλλά δημιουργήθηκαν πολύ γρήγορα όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις,

Στη συνέχεια η Συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913 παραχώρησε εκ νέου την Ανατολική Μακεδονία και Δυτική Θράκη και την ύψιστης στρατηγικής σημασίας έξοδο στο Αιγαίο Πέλαγος, που της αφαιρέθηκαν με τη Συνθήκη του Νεϊγύ το 1919. Έκτοτε, λοιπόν, σε κάθε σύρραξη, πολεμική κατάσταση ή πολιτική συγκυρία το ζήτημα της ανάκτησης εγειρόταν με τη μόνιμη επιδίωξη της Βουλγαρίας να πραγματοποιήσει το όραμα της “Μεγάλης Βουλγαρίας”, το οποίο έβρισκε έδαφος στον βουλγαρικό εθνικισμό και τον πανσλαβισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ιστορικό των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ)

εικ.15 Επιστολή προς αναζήτηση οικονομικής ενίσχυσης για το Νοσοκομείο το έτος 1945-
Γενικά Αρχεία του Κράτους- Αρχείο Νομού Ξάνθης

Η Υπηρεσία των ΓΑΚ αποτελεί αυτοτελή και ενιαία δημόσια υπηρεσία που φιλοξενεί αρχεία και τεκμήρια της πολιτιστικής κληρονομιάς και ιστορίας της Ελλάδας και υπάγεται παραδοσιακά στο Υπουργείο Παιδείας, και σήμερα στο Υπουργείο Παιδείας, Δια βίου

Μάθησης και Θρησκευμάτων.

Τα ΓΑΚ ιδρύθηκαν επί την πολιτική ηγεσία του Ελευθέριου Βενιζέλου με τη θέσπιση του Ν.380/1914 (*Περί της ιδρύσεως υπηρεσίας των αρχείων του κράτους*, 1914). Σύμφωνα με τον νόμο, το 1991 η ηγεσία αναθεώρησε και ανανέωσε τη λειτουργία των Γ.Α.Κ. και βρίσκεται σε ισχύ μέχρι σήμερα με την αποσαφηνισμένη πρόβλεψη του όρου «Αρχείο» διακρίνοντας τα είδη του, ενώ καταρτίζεται το οργανόγραμμα της υπηρεσίας. Εκτός από την κεντρική υπηρεσία της Αθήνας, λειτουργούν και οι περιφερειακές υπηρεσίες των ΓΑΚ.

Η διασφάλιση του δικαιώματος για ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία καθιστά τα Γενικά Αρχεία του Κράτους προασπιστή όχι μόνο της ιστορίας και του πολιτισμού, αλλά και της δημοκρατίας. Εκτός από το δύσκολο έργο της φύλαξης των εγγράφων και της διατήρησης, τις κατάλληλες συνθήκες για το αρχειακό υλικό, αλλά και το περιεχόμενό τους.

εικ. 16: Γενικά Αρχεία του Κράτους - Κτίριο Κεντρικής Υπηρεσίας, Αθήνα

Ίδρυση και λειτουργία των Γ.Α.Κ. του νομού Ξάνθης

Τα Γ.Α.Κ. – Αρχεία Ν. Ξάνθης στεγάζονται σε ένα ιστορικό κτίριο στα όρια του παραδοσιακού οικισμού της πόλης της Ξάνθης και αποτελεί περιφερειακή υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Στο παρελθόν λειτούργησε ως τμήμα του Εθνικού Ορφανοτροφείου Θηλέων Ξάνθης, το οποίο ιδρύθηκε το 1923. Κατά την περίοδο της τρίτης βουλγαρικής κατοχής στα χρόνια 1941-1944 ανεστάλη η λειτουργία του ορφανοτροφείου. Το 1972 μετονομάστηκε σε Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Ν. Ξάνθης. Το 1995 παραχωρήθηκε τμήμα του κτιρίου στη διάθεση της εύρυθμης λειτουργίας των Γ.Α.Κ. – Αρχεία Ν. Ξάνθης και πλέον αποτελεί σημαντική παρακαταθήκη στην Ξάνθη.

Εικ. 17: Αύλειος χώρος του Εθνικού Ορφανοτροφείου Θηλέων Ξάνθης –Ιστορικό Κτίριο όπου στεγάστηκε στη συνέχεια η περιφερειακή υπηρεσία του Αρχείου του Νομού Ξάνθης

Εκτός από το βασικό στόχο της ανάδειξης της πολιτισμικής ιστορίας και αξίας της χώρας σε ερευνητές αλλά και στο ευρύ κοινό των πολιτών, ιδιαίτερα σημαντική είναι η αποδεικτική αξία του περιεχομένου τους, που αφορά το παρελθόν, αλλά όχι μόνο διασφαλίζεται από ένα δημοκρατικό κράτος ,αλλά και διασφαλίζει ως θεματοφύλακας των δικαιωμάτων και των

δημοκρατικών θεσμών μιας κοινωνίας. Αυτό καταδεικνύει και η αναστολή της λειτουργίας της υπηρεσίας κατά τη βουλγαρική κατοχή ,αλλά και η απόπειρα εξαφάνισης κάθε ελληνικού στοιχείου στην περιοχή μέσα στο πλαίσιο του καθολικού εκβουλγαρισμού και την εξαφάνιση κάθε ελληνικού εγγράφου και δικαιολογητικού ,όπως αναπτύχθηκε και στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Η έρευνα και η μελέτη αρχειακού υλικού και ειδικά της τοπικής ιστορίας αποτελεί βασικό εργαλείο στα χέρια κάθε αναγνώστη και αναπόσπαστο στοιχείο πάνω στο οποίο χτίζεται κάθε εργασία. Χωρίς να παραβλέπεται η πραγματική και πρακτική πρόσβαση στο υλικό , η δυνατότητα της πρόσβασης σε τεκμήρια, έγγραφα και εικόνες σε απομακρυσμένα μέρη καθιστά αναγκαία την ψηφιακή πρόσβαση στη γνώση αυτή, πρακτική που μπορεί να συνεισφέρει και στην ανάδειξη και διασφάλιση του πραγματικού υλικού, χωρίς να χάνει τη δύναμή του.

Ψηφιοποίηση

Με την διαδικασία της ψηφιοποίησης μετατρέπεται ένα φυσικό αντικείμενο σε ψηφιακή μορφή με δυνατότητα εμφάνισης και επεξεργασίας του αρχείου σε ηλεκτρονικό υπολογιστή. Ιδιαίτερα κρίσιμη είναι η ψηφιοποίηση των τεκμηρίων ,που εκτός από τη διατήρησή τους , διευκολύνει και την επεξεργασία τους.Ο τρόπος και η διαδικασία πρόσβασης βέβαια δεν είναι απλή διαδικασία,ενώ το έργο της ψηφιοποίησης είναι από μόνο του τεράστιο. Η προβολή των ΓΑΚ θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με την ίδια μέριμνα που υπάρχει για τα μουσεία και τις βιβλιοθήκες και να καταστούν ως ένα πιο ενεργό πεδίο για τους πολίτες. Εκτός από την ψηφιακή παρουσία, ο εκσυγχρονισμός, και η ανάδειξη της λειτουργίας, σημαντικό θα ήταν να συνοδεύονται από συχνές εκθέσεις θεματικές και παρουσιάσεις προς το κοινό , αναδεικνύοντας την ενεργή ιστορία και την επανόρθωση της σχέσης του πληθυσμού με αυτή, με συνέδρια, διαλέξεις και εκθέσεις. Στα αρχεία βρίσκονται τα έγγραφα αμέτρητων ανθρώπων και οικογενειών που βίωσαν γεγονότα και περιόδους οι οποίες σημάδεψαν το σώμα τους,το μέλλον τους, τη γη των ίδιων και το μέλλον των απογόνων.

Αντ. είδος	Έθνος/φυλή	Όνομα Πατρών	Όνομα Ματρών	Ονόματι Κοινότητας ή/και πατρών	Παρατηρήσεις	Φωτογραφία
1	Δεληγιαννίδες	Αναστάσιος	Παυλίδου	Ματρώς Ζαΐδης	Απογραφή Έκδοσης από Ελβετίου Αρχειού κατάθεσης υπό αριθ. 20/10-2-32	
2	Ζαΐδης	Θεόδωρος	Θυλά	Μαρίτσα	Απογραφή Έκδοσης από Ελβετίου Αρχειού υπό αριθ. 43/9/1933	
3	Μυταφιδής	Αλέξανδρος	Κυβερνίου	Αναστασία	Απογραφή Έκδοσης από Ελβετίου Αρχειού υπό αριθ. 28/1933	

Εικ. 18 :Μητρώο Αγροφυλάκων της Κοινότητας Μάνδρας

Χρονολογία:1932-1933

Αρχείο: Αρχείο Κοινότητας Μάνδρας Ν. Ξάνθης

Το πρώτο βήμα προς τον εκσυγχρονισμό μέσω ψηφιοποίησης έχει ξεκινήσει, ωστόσο η διαδρομή που πρέπει να διανυσει η υπηρεσία του Αρχείου της Ξάνθης είναι μεγάλη .Σε κάθε περίπτωση,όμως κρίνεται άξια και αναγκαία να διατηρήσει και να φωτίζει όλες τις πτυχές της τοπικής ιστορίας και της μνήμης ,η οποία μπορεί να σταθεί υπέρ γνώσης, της κληρονομιάς και της δημοκρατίας.

Τέλος, κατά την διάρκεια της συγκέντρωσης πληροφοριών και ιστορικών γεγονότων που αφορούν το αντικείμενο της πτυχιακής εργασίας ,πραγματοποιήθηκε μια επίσκεψη στα Γενικά Αρχεία της Ξάνθης όπου ταξινομήσα και αρχειοθέτησα μερικούς φακέλους οι οποίοι αφορούσαν δικαστικές υποθέσεις από το 1957 έως το 1966. Εξάιρεση αποτελούσε ένας φάκελος ο οποίος αφορούσε το 1924 έως το 1926 με πρακτικά συνεδριάσεων ,καθώς και αγωγές προς το Ειρηνοδικείο.Στη συνέχεια,δημιουργήθηκε και η αναλυτική περιγραφή των εγγράφων αυτών και προστέθηκε στο ευρετήριο του συγκεκριμένου αρχείου.

Παρακάτω απεικονίζεται το ευρετήριο της αρχειοθέτησης.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ
• ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ Ν. ΞΑΝΘΗΣ

Γ.Α.Κ. – ΑΡΧΕΙΑ Ν. ΞΑΝΘΗΣ
ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ

ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ Ν. ΞΑΝΘΗΣ

ΑΡΙΘ. ΕΙΔΙΚΟΥ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΥ : 0001- 0001
ΑΡΙΘ. ΒΙΒΛΙΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ: 213

Α/Α	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΑΚΡΑΙΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ
1.	Πρακτικά συνεδριάσεων και αιτήσεις προς Ειρηνοδίκη(1926), Αγωγές προς Ειρηνοδίκη(1924-1926)	1924-1926
2.	Δικογραφίες	1957
3.	Δικογραφίες	1960
4.	Εργατικές δίκες , Πτωχεύσεις , Δικογραφίες	1960
5.	Δικογραφίες	1960
6.	Δικογραφίες, Προτάσεις, Αγωγές χρέους, Αιτήσεις διεκδίκησης κληρονομιάς	1960
7.	Αιτήσεις εμπόρων και γεωργών, Αγωγές εξώσεων, Αγωγές, Αγοραπωλησίες	1961
8.	Αιτήσεις εμπόρων , Αγωγές	1961
9.	Πρακτικά αναβολής δικών, εξομολογήσεις Πλοιάρχων, Πτωχεύσεις ,Ματαιωθείσες δίκες	1961
10.	Δικαστικές προτάσεις	1961
11.	Δικαστικές προτάσεις	1962
12.	Δικαστικές προτάσεις	1962
13.	Αιτήσεις αποζημίωσης απορριφθείσες (Βουλγαρικής κατοχής)	1962-1963
14.	Αγωγές , Δικογραφίες και αιτήσεις Πτώχευσης	1962
15.	Αποζημιώσεις απορριφθείσες (Βουλγαρική κατοχή)	1962
16.	Προτάσεις – Αιτήσεις	1962
17.	Αιτήσεις – Προτάσεις (Δικογραφίες)	1962
18.	Δικογραφίες	1962

Α/Α	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΑΚΡΑΙΕΣ ΧΡΟΝΟ ΛΟΓΙΕΣ
19.	Προεδρικά ,προτάσεις	1963
20.	Προτάσεις	1963
21.	Προτάσεις	1963
22.	Προτάσεις	1963
23.	Προτάσεις	1963
24.	Δικογραφίες	1963
25.	Δικογραφίες , Προτάσεις	1965

26.	Δικογραφίες, Προτάσεις , Μатаιωθείσες εργατικές	1965
27.	Δικογραφίες , Προτάσεις	1965
28.	Προεδρικές αποφάσεις , Προτάσεις	1965
29.	Εργατικές δικογραφίες	1965
30.	Εργατικές δικογραφίες	1965
31.	Κληρονομικές δικογραφίες	1965
32.	Δικογραφίες εμπόρων , Δικογραφίες κληρονομιάς ,Δικογραφίες γεωργών	1965
33.	Αγωγές εμπόρων, Κληρονομικά ζητήματα, Αιτήσεις , Προτάσεις	1965
34.	Κλήσεις, Αγωγές, Προτάσεις	1965
35.	Αιτήσεις , Κλήσεις ,Προτάσεις , Αγωγές, Εφέσεις, Καταγγελίες	1965-1966
36.	Αγωγές, Προτάσεις, Εφέσεις ,Συμβόλαια αγοραπωλησίας	1965-1966

A/A	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΑΚΡΑΙΕΣ ΧΡΟΝΟ ΛΟΓΙΕΣ
37.	Αγωγές , Εργατικές δικογραφίες , Σημειώματα	1966
38.	Δικογραφίες , Βεβαιώσεις γάμων, Προσφυγές	1967
39.	Αιτήσεις , Καθορισμοί μισθωμάτων, Εργατικά, Κληρονομικά , Αγωγές χρέους, Άδειες υποθηκών προίκας	1968
40.	Δικαστικές αποφάσεις	1968-1969
41.	Αιτήσεις ,Προσφυγές, Αγωγές	1970
42.	Βουλγαρικές αποζημιώσεις	1969
43.	Αιτήσεις βουλγαρικών αποζημιώσεων	1969-1970
44.	Υιοθεσίες	1960-1968
45.	Σωματεία	1960-1963
46.	Σωματεία	1965
47.	Σωματεία	1966-1969
48.	Διαζύγια	1957,1959 1960-1962
49.	Διαζύγια	1963
50.	Διαζύγια	1965
51.	Διαζύγια	1966

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ν. Λιανός, *Ξάνθη, Η πόλη με τα χίλια χρώματα*. Δήμος Ξάνθης-ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2008

Γιάννης Ρουκούνης: «Οι καπναποθήκες της Ξάνθης», στο: *Ξάνθη, Η πόλη με τα χίλια χρώματα*. Δήμος Ξάνθης-ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2008

Έκθεσις των Καθηγητών Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, Η Μαύρη Βίβλος των βουλγαρικών εγκλημάτων εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν και Δυτικήν Θράκην 1941-1944, Έκδοση: 1945

Ξανθίππη Κοτζαγεώργη - Ζυμάρη *Η βουλγαρική κατοχή στην Ανατολική Μακεδονία και την Θράκη 1941-1944* (επιμέλεια Α' έκδοσης): Δήμητρα Ασημακοπούλου (επιμέλεια Β' έκδοσης): Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (2007), εκδόσεις Επίκεντρο

Δοξιάδης Κωνσταντίνος, *Αι θυσίαι της Ελλάδος στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αθήνα 1946

Θωμάς Εξάρχου: *Καπναποθήκη του Οθωμανικού Μονοπωλείου (Regie) στην Ξάνθη*. Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης, Ξάνθης 1999

Σοφία Αυγέρη «Ντουρντουβάκια: Έλληνες σε βουλγαρικά τάγματα εργασίας», Εκδόσεις 24grammata.com, Αθήνα 2012

Λεονταρίτης Γεώργιος Β., *Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο 1917 - 1918*, Αθήνα 2005

Ηλίας Δημητράκος, *Γενικά Αρχεία του Κράτους: η διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της συντήρησης των αρχειακών τεκμηρίων (1988-2018)*

N.380/1914 (*Περί της ιδρύσεως υπηρεσίας των αρχείων του κράτους*, 1914).

N.1946/1991 ΦΕΚ Α-69/14.5.1991 (*Γενικά αρχεία του κράτους και άλλες διατάξεις*, 1991)

Κολυβά, Μ. (1994). *Γενικά Αρχεία του Κράτους*. Αθήνα: ΓΑΚ.

Kramer, Alan (2007). *Dynamic of Destruction: Culture and Mass Killing in the First World War*. Oxford University Press. ISBN 0-191-58011-2.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ - ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Δ.Α. Μαυρίδης, «Λαϊκή αρχιτεκτονική», oldxanthi.blogspot.gr

<https://xanthinews.gr/2020/04/30/η-καμπάνα-του-συνδικάτου-ξάνθης-και-οι/>

<https://www.cityofxanthi.gr/episkeptes/gnorimia/2966-ιστορία-της-πόλης>

<http://gak.xan.sch.gr/News/news-Tekm-Mhna.html>

<https://www.visitthraki.gr/θρακη/οικισμοι/ξάνθη/ιστορία-του-καπνού/Γ΄>

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:VULGARI-1941.jpg>

Αρχαιομνήμων από <http://arxeiomnimon.gak.gr/>.

http://www.wondergreece.gr/v1/el/Perioxes/N_Ksanthis/Fysi/Boyna

<http://gak.xan.sch.gr/Hist/histor.htm>

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Γ. Ρουκούνης, Μ. Γιανοπούλου –Ρουκούνη: « *Οι Καπναποθήκες της Ξάνθης*». Θρακικά Χρονικά, τ.45/1991, Ξάνθη 1991, σελ. 74, 78, 80

Ν. Λιανός: «Μορφολογικά χαρακτηριστικά των κτηρίων της Παλιάς Πόλης», στο: *Ξάνθη, Η πόλη με τα χίλια χρώματα*. Δήμος Ξάνθης-ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2008, σελ. 85.

Καπνομάγαζα και καπναποθήκες. (2011, March 24). Παλιά Ξάνθη. Retrieved February 24, 2022, from https://oldxanthi.blogspot.com/2010/09/blog-post_4329.html

Σπανού, «Πολεοδομική εξέλιξη και κοινωνικά »,σελ.22

Θωμάς Εξάρχου: *Καπναποθήκη του Οθωμανικού Μονοπωλείου(Regie) στην Ξάνθη*. Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης, Ξάνθης 1999, σελ. 6.

(Εφημερίδα Ριζοσπάστης 9/2/1925)

(ΦΩΣ Θεσσαλονίκης 29/1/1928)